

Elektronička knjiga u knjižnicama - Studija slučaja na primjeru Gradske knjižnice Rijeka

Širola, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:708581>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Ana Širola

ELEKTRONIČKA KNJIGA U KNJIŽNICAMA

Studija slučaja na primjeru Gradske knjižnice Rijeka

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, srpanj 2016.

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

**DIPLOMSKI STUDIJ HRVATSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI
SMJER KNJIŽNIČARSTVO**

ANA ŠIROLA

ELEKTRONIČKA KNJIGA U KNJIŽNICAMA

Studija slučaja na primjeru Gradske knjižnice Rijeka

Mentorica: dr.sc. Dejana Golenko

Rijeka, srpanj 2016.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	6
2. Prijašnja istraživanja o elektroničkoj knjizi.....	7
3. Elektronička knjiga i knjižnice	13
4. Švedski model knjižnične posudbe elektroničkih knjiga.....	20
5. Elektronička knjiga u Hrvatskoj i hrvatskim knjižnicama.....	25
6. Korisnički pogled na elektroničku knjigu.....	30
7. Istraživanje.....	32
7.1. Uvod u istraživanje.....	32
7.2. Opis istraživačkog problema	32
7.3. Svrha i cilj istraživanja	32
7.4. Metodologija istraživanja	33
7.4.1. Metoda u istraživanju.....	33
7.4.1.1. Nestandardizirani intervju	33
7.4.1.2. <i>Online</i> anketa.....	34
8. Rezultati istraživanja.....	36
8.1. Rezultati nestandardiziranih intervjuja s knjižničnim osobljem	36
8.2. Rezultati <i>online</i> ankete.....	37
8.2.1. Dob, spol i stupanj obrazovanja ispitanika.....	37
8.2.2. Ispitanici koji ne čitaju e-knjige.....	39
8.2.2.1. Razlozi ne čitanja e-knjige	39
8.2.2.2. Zainteresiranost za posudbu e- knjige	39
8.2.3. Ispitanici koji čitaju e-knjige	40
8.2.3.1. Kanali kojima ispitanici nabavljaju e-knjige	41
8.2.3.2. Preferencije ispitanika prema tiskanoj i e-knjizi	41
8.2.3.3. Uređaji kojima se ispitanici služe prilikom čitanja e-knjiga	42
8.2.3.4. Jezici na kojima ispitanici čitaju e-knjige.....	43
8.2.3.5. Razlozi za korištenje e-knjiga.....	43
8.2.3.6. Vrste literature u e-obliku.....	44
8.2.3.7. Zainteresiranost za posudbu e-knjiga	45
9. Rasprava.....	46
10. Zaključak.....	48

11.	Literatura	50
12.	Prilozi	54
12.1.	Prilog 1. Protokol za provedeni nestandardizirani intervju s voditeljicom Službe nabave, obrade i zaštite GkRi	54
12.2.	Prilog 2. Protokol za provedeni nestandardizirani intervju sa suradnikom za marketing, odnose s javnošću i projekte GkRi	54

SAŽETAK

Posljednjih nekoliko desetljeća obilježio je ubrzani razvoj tehnologije koji je urodio i novim oblikom distribucije pisane riječi – elektroničkom knjigom. Elektronički format čitateljima pruža mnoge prednosti, no ima i neke nedostatke. U odnosu na ostale oblike tehnologije, elektronička knjiga još uvijek nije zaživjela u mjeri u kojoj bi se to možda moglo očekivati, a to se najbolje može uočiti pogledom u knjižnične fondove. Ovaj se rad bavi elektroničkom knjigom ponajprije u kontekstu knjižnice i knjižničnog poslovanja te istražuje ponudu elektroničkih knjiga u fondu Gradske knjižnice Rijeka kao i stavove njenih korisnika prema elektroničkim knjigama i potencijalnoj mogućnosti njihove posudbe.

KLJUČNE RIJEČI

Elektronička knjiga, knjižnica, e-posudba, licenciranje, Gradska knjižnica Rijeka

1. Uvod

Ubrzani razvoj tehnologije koji je obilježio posljednjih nekoliko desetljeća popratile su i prognoze o crnoj budućnosti knjige. Činilo se da će razni uređaji poput prijenosnih računala, tableta i pametnih telefona posve istisnuti knjigu iz naših života i domova. Ipak, čini se da te prognoze nisu bile točne. Knjige se čitaju više nego ikad, a za to je barem djelomično zaslužna i pojava elektroničkih knjiga sa svim prednostima koje taj format pruža. Istraživanja tržišta knjigama pokazuju ubrzano povećanje prodaje e-knjiga i sve veći interes korisnika za elektronička izdanja.

Sve je više izdavača koji u svojoj ponudi imaju elektronička izdanja, sve je više zainteresiranih čitatelja, no ulaskom čitatelja u lokalnu knjižnicu u potrazi za elektroničkim izdanjima, velika je mogućnost da će se razočarati ponudom elektroničkih knjiga na koju će tamo naići. Naime, većina hrvatskih knjižnica u svojim fondovima još uvijek nema elektroničke knjige ili ima zanemarivo malen broj naslova.

Autorica rada se kroz osobno iskustvo upoznala s prednostima i mogućnostima elektroničke knjige što ju je potaknulo na istraživanje njihova korištenja i dostupnosti u gradskim knjižnicama. Činjenica da elektroničke knjige još uvijek nisu zaživjele u hrvatskim knjižnicama u nekoj relevantnoj mjeri bila je poticaj za istraživanje razloga zašto je tome tako u okviru Gradske knjižnice Rijeka te pisanje ovoga rada.

2. Prijašnja istraživanja o elektroničkoj knjizi

Prve su se elektroničke knjige pojavile 70-ih godina prošlog stoljeća kroz projekt Gutenberg¹ kojeg je 1971. godine pokrenuo student Michael Hart na američkom Sveučilištu Illinois. On je stvorio prvi elektronički dokument ručnim unošenjem teksta Deklaracije nezavisnosti koristeći novu tehnologiju koju je nazvao tehnologijom repliciranja. Uspijevao je objaviti jednu e-knjigu godišnje, no danas projekt Gutenberg nudi više od 40000 besplatnih e-knjiga koje digitaliziraju i korigiraju tisuće volontera, a korisnici ih mogu preuzeti na svoja računala ili čitati *online*. Projekt Gutenberg započeo je polako (stoti je naslov objavljen tek 1994. a tisućiti 1997. godine), bez komercijalnih stremljenja, a provodili su ga zaljubljenici u knjigu, članovi akademske zajednice i knjižničari.²

Godine 1976. u Ujedinjenom Kraljevstvu, Lou Burnard³ pokreće Oxford Text Archive⁴ kao digitalni arhiv kroz koji znanstvena zajednica ima pristup knjigama, a koji se danas smatra najstarijim arhivom elektroničkih knjiga.

Devedesetih godina prošlog stoljeća tvrtka Voyager korisnicima je nudila elektroničke knjige na Mackintosh računalima te se može smatrati najavom ere elektroničke knjige za što je prvenstveno bilo zaslužno okruženje u kojem je nastala. Naime, Sjedinjene Američke Države čine ogromno tržište od 300 milijuna stanovnika koji pretežno govore engleski jezik.⁵

Pojam „elektronička knjiga“ prvi je upotrijebio Andries van Dam sa Sveučilišta Brown 1960-ih godina⁶, no u tiskanom izdanju ugledne američke enciklopedije „World Book Encyclopedia“ iz 2001. još se uvijek ne spominje e-knjiga (*e-book*) već se govori samo o „nepapirnoj knjizi“. U istraživanju iz 2008. pod naslovom „Progressing the definition of e-book“⁷ dano je čak 37 definicija za elektroničku knjigu, gdje se većina autora slaže da su one

¹ Project Gutenberg. <https://www.gutenberg.org/> (14.06.2016.)

² Lončar, M. *Elektronička knjiga i elektronički čitač kao nova usluga: iskustva i perspektive*. Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 3(2013), str. 101-126.

³ Horvat, A.; Živković, D. *Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2012, str. 96.

⁴ The University of Oxford Text Archive. <https://ota.ox.ac.uk/> (14.06.2016.)

⁵ Ibidem

⁶ Petr Balog, K. *Nabava elektroničkih knjiga u knjižnicama: s posebnim naglaskom na upravljanje vlasničkim pravima*. Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 1/2(2013), str. 79-106.

⁷ Vassiliou, M., Rowley, J. *Progressing the definition of “e-book”* Library Hi Tech, Vol. 26 Iss: 3 (2008) str. 355 – 368.

digitalne prirode, da imaju sličnost s papirnatom knjigom, te sve na neki način spominju sadržaj (tekst, datoteka, građa, predmet) i tehnološku izradbu.⁸

Danijela Živković daje sljedeću definiciju: „Elektronička knjiga je jedna ili više računalnih datoteka omeđenog sadržaja, koje su dostupne javnosti na mreži (mrežna knjiga) ili u materijalnom obliku (na CD-ROM-u, disketi). Uz tekst može donositi sliku i zvuk kao i veze sa srodnim mrežnim stranicama te program za izmjene i dopune.“⁹

U prvoj fazi razvoja elektroničke knjige su nastajale kao elektroničke inačice tiskanih knjiga a tek posljednjih desetak godina raste broj izdanja koja izvorno nastaju u digitalnom obliku (*born digital*).¹⁰

Pojavom raznih elektroničkih uređaja manjeg formata koji omogućuju čitanje elektroničkih knjiga porastao je i interes za elektroničku knjigu. Posebno je primjetan porast interesa otkako su počele padati cijene e-čitača.

Elektroničke knjige se danas mogu naći u različitim formatima (ePub, PDF, mobi, azw3...) te se najčešće rasparčavaju putem platformi, a mogu se čitati na zaslonu računala (bilo izravno na internetu ili preuzetu datoteku), na e-čitaču (npr. Amazoneov Kindle kao najpopularniji), tabletu, mobilnom telefonu i sličnim uređajima.¹¹

Početkom 2000. godine poznati autor Stephen King izdao je svoj kratki roman „*Riding the Bullet*“ isključivo u elektroničkom obliku uz minimalnu cijenu. Pola milijuna čitatelja je skinulo roman koji je na taj način postao jedan od najuspješnijih izdanja knjige ikada te je, možda pre nagljeno, probudio velike nade u budućnost elektroničke knjige. No, od tog izdanja je početno uzbuđenje postupno zamrlo te je zavlдалo uvjerenje da su elektroničke knjige dobra ideja, ali još uvijek nedovoljno razvijena za masovnu distribuciju. Suprotno tome pokazalo je istraživanje Open e-Book Foruma provedeno 2002. godine koje je pokazalo da sve veći broj čitatelja kupuje elektroničke knjige i softver za njihovo čitanje.¹²

Izdavači su u početku prodavali tiskane knjige putem vlastitih *online* knjižara, no od druge polovice 2000-ih godina okreću se i prodaji elektroničkih knjiga i čitača i to prvenstveno

⁸ Ibidem, str. 98.

⁹ Živković, D. *Elektronička knjiga*. Zagreb: Multigraf, 2001., str 11.

¹⁰ Bennett, L.; Landoni, M. *E-books in academic libraries*. *Electronic Library* 23, 1 (2005), str. 9-16.

¹¹ Horvat, A.; Živković, D. *Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2012: str. 99.

¹² Long, S.A. *The case for e-books: an introduction*. *New Library World*, Vol. 104 Iss 1/2 str. 29-32.

krajnjim korisnicima. O uzletu popularnosti elektroničke knjige jasno govori podatak da je Amazon 2009. godine prodao više elektroničkih nego tiskanih knjiga. Ipak, treba naglasiti da se tu uvelike radi o beletristici dok znanstvena i stručna literatura još zaostaju.

Uz beletristiku, izdavači su pokazali veći interes i za referentnu literaturu te je tako Encyclopaedia Britannica¹³ 2012. godine nakon 244 godine izlaženja u tiskanom obliku po prvi puta izašla u elektroničkom obliku. Razlog tome možemo pronaći u tome što elektronički format omogućuje lako i brzo ažuriranje podataka i vrlo brzu i jednostavnu pretraživost.¹⁴

Elektronička knjiga ima mnogo prednosti pred tiskanom knjigom, kao i neke nedostatke. Prednosti su svakako mogućnost korištenja s bilo kojeg mjesta i u bilo koje vrijeme, mogućnost pretraživanja, označivanja, dodavanja bilježaka i korištenje rječnika, lakoća korištenja, tiskanja i kopiranja, mogućnost istovremenog korištenja za više korisnika, ušteda prostora za smještaj knjiga i mogućnost ažuriranja sadržaja. Nedostaci su nužnost opreme za čitanje (računalo, e-čitač, tablet...) i/ili pristup mreži, još uvijek nedovoljna zastupljenost određenih područja i značajnih naslova, različite platforme s različitim mogućnostima za čije je korištenje potrebno učenje, otežano čitanje dužih tekstova na zaslonu računala (taj se nedostatak gubi kod e-čitača), nekompatibilnost formata s e-čitačima (problem koji je često moguće riješiti pomoću softvera za konvertiranje dostupnima na mreži, npr. Calibre), putem *digital rights managementa* (DRM) nakladnici ograničavaju mogućnosti korištenja, visoke cijene e-čitača, pitanje pristupa na dugi rok prilikom pretplate, česta nemogućnost pristupa literaturi izvan matične ustanove zbog pretplate regulirane IP adresama, zastarijevanja formata i tehnologije za čitanje, skupa infrastruktura za proizvodnju, komplicirana pravna regulativa.¹⁵

Otkad je Amazon¹⁶ 2007. godine na tržište izbacio svoj prvi model e-čitača Kindle, zavladao je tržištem e-knjiga kao najmasovniji distributer koji predstavlja prijetnju manjim knjižarima i nakladnicima koji mu ne mogu konkurirati. U rujnu 2013. predstavnici francuske i njemačke knjižne industrije¹⁷ zajedno su ustali u zaštitu europske kulture i knjižne industrije uputivši zajednički proglas u kojem države članice EU-a upozoravaju na opasnosti

¹³Encyclopaedia Britannica URL: <http://www.britannica.com/> (11.06.2016.)

¹⁴Pažur, I. *Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj*. Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 1/2(2013) str. 174-175.

¹⁵Ibidem, str. 181-182.

¹⁶Amazon. URL: <https://www.amazon.com/> (11.06.2016.)

¹⁷Deutscher Kulturrat, Börsenverein des Deutschen Buchhandels, Syndicat National de l'Édition i Syndicat de la Librairie Française

koje nakladništvu predstavljaju veliki „predatori“ poput Amazona i Googlea koji zahvaljujući svojoj djelatnosti koja se odvija putem interneta i mimo zemaljskih granica država prelaze granice lokalnog poslovanja i utjecaja. Oni od vlastitih vlada, ali i od ostalih država članica EU-a, traže podršku pri donošenju zajedničke strateške platforme za razvoj nakladništva i kulture čitanja, s naglaskom na razvoj elektroničke knjige i e-nakladništva u kontekstu ubrzanog razvoja digitalnih tehnologija i prijetnje dominacijom kompanija kao što su Amazon i Google. Naglašavaju da je u europskom kulturnom prostoru specifičnom zbog otpora podvrgavanju samoregulaciji tržišnim mehanizama i zaštiti prava na raznolikost, obrazovanje i kulturu, neprihvatljivo nametanje američkog koncepta kojeg nameću kompanije nalik Amazonu i Googleu, kojima je u prvom planu profit. Taj koncept uništava konkurenciju u vidu malih i srednjih nakladnika i knjižara koji su na tržištu neophodni za održavanje europske kulturne raznolikosti.¹⁸

Potpisnici izjave naglašavaju nužnost očuvanja ili donošenja mjera koje garantiraju raznolikost. U te mjere uključuju jedinstvenu cijenu knjige koju u Europi trenutno primjenjuje 11 država,¹⁹ promjenu sadašnje porezne politike EU-a po kojoj se e-knjiga još uvijek tretira kao usluga i oporezuje višom stopom od tiskane knjige,²⁰ eliminaciju prakse kojom kupci plaćaju porez zemlji u kojoj tvrtka ima sjedište, a ne zemlji kupca što omogućuje kompanijama poput Amazona i Googlea neloyalnu konkurenciju na tržištu, te jednaku zaštitu autorskih prava u kontekstu e-nakladništva kao u tradicionalnom nakladništvu.²¹

Ono o čemu je ovdje potrebno reći nešto više jest različiti tretman tiskane i elektroničke knjige po pitanju porezne prakse većine zemalja u svijetu, pa tako i unutar EU-a, što je za Hrvatsku najvažnije. Naime, e-knjiga se tretira kao usluga isporuke digitalnog sadržaja i kao takva nema jednak status kao tiskana knjiga. S obzirom na to da se većina europskih država pridržava definicije e-knjige kao usluge, na njih se primjenjuju i drastično veće stope oporezivanja koje se primjenjuje prilikom formiranja maloprodajne cijene e-knjiga. Hrvatska je tu jedan od drastičnijih primjera s poreznom stopom od 5% na tiskanu knjigu u odnosu na čak 25% na e-knjigu. Ukoliko Hrvatska ne učini iskorak u smjeru izjednačavanja poreznih

¹⁸Bartolčić, N. *Budućnost knjige je i budućnost Europe*. Moderna vremena. 2013. URL: <http://www.mvinfo.hr/clanak/buducnost-knjige-je-i-buducnost-europe> (14.02.2016.)

¹⁹ Hrvatska je još u ožujku 2007. donijela Sporazum o jedinstvenoj cijeni knjige

²⁰ Hrvatska prednjači s 25% PDV-a na e-knjigu

²¹Ibidem.

stopa, teško da će doći do veće ekspanzije tržišta elektroničke knjige koje je trenutno još uvijek u povojima. Da je takvo „iskakanje“ iz okvira moguće, činilo se kada su Francuska i Luksemburg izjednačile PDV na tiskanu i e-knjigu koji u Francuskoj iznosi 7%, a u Luksemburgu 3%. Ti potezi su naišli na neodobranje Europske komisije koja im je naložila da povuku svoje odluke, što su obje države odbile. U prilog su im išli zaključci i preporuke Odbora Europske komisije za europsko gospodarstvo i društvo iz 2012. u kojima se zahtijeva izjednačavanje poreznih stopa za tiskane i elektroničke publikacije²², no Europski sud pravde je početkom ožujka 2015. odlučio da je takva izjednačena porezna stopa neprimjenjiva. Temeljni argument za takvu presudu predstavlja ponovno razlikovanje između tiskane knjige kao dobra i elektroničke knjige kao usluge.²³

Novija istraživanja američkog tržišta knjiga pokazuju da se proboj elektroničke knjige nakon nekoliko godina intenzivnog rasta ipak usporio te se čini da će tiskana knjiga još dugo držati značajan udio na tržištu, posebno na polju publicistike i stručne literature. Prema podacima Udruženja američkih nakladnika, prodaja elektroničkih izdanja je u početnim mjesecima 2013. bila u porastu u odnosu na 2012. godinu, no samo za 13% dok je taj porast u 2012. u odnosu na 2011. bio čak 33%.²⁴

Posljednjih su godina istraživanja među studentskom populacijom u Sjedinjenim Državama pokazala da studenti i dalje prilikom učenja preferiraju tiskane materijale. Hewlett Packard je 2013. proveo kratko istraživanje na uzorku od 527 studenata na Sveučilištu San Jose koje je pokazalo da čak 57% ispitanika preferira tiskane materijale, 21% ih koristi i tiskani i elektronički format, dok se samo 21% ispitanika izjasnilo da više vole knjige u elektroničkom formatu.²⁵

Slično je istraživanje provedeno u lipnju 2014. na Sveučilištu Brigham Young (BYU) na uzorku od 400 studenata čiji su rezultati za elektroničku knjigu bili još više poražavajući – čak 65% studenata je izjavilo da više vole tiskane materijale a čak 74% studenata zaključilo je

²² Bartolčić, N. *E-knjiga u Hrvatskoj iliti kako trčati s utegom od 25 kila*. Moderna vremena. (2013) URL: www.mvinfo.hr/clanak/e-knjiga-u-hrvatskoj-iliti-kako-trcati-s-utegom-od-25-kila (14.02.2016.)

²³ Stanley-Smith, J. *Goods vs. services : ECJ rules against France and Luxembourg in e-books dispute*. International Tax Review. URL: <http://www.internationaltaxreview.com/Article/3433726/Goods-vs-services-ECJ-rules-against-France-and-Luxembourg-in-e-books-dispute.html> (06.03.2015.)

²⁴ Bartolčić, N. *Koegzistencija e-knjige i tiskane knjige - na duži ili kraći rok?* Moderna vremena. 2013. URL: <http://www.mvinfo.hr/clanak/koegzistencija-e-knjige-i-tiskane-knjige-na-duzi-ili-kraci-rok> (14.02.2016.)

²⁵ Tan, T. *College Students Still Prefer Print Textbooks*. Publishers Weekly URL: <http://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/digital/content-and-e-books/article/63225-college-students-prefer-a-mix-of-print-and-digital-textbooks.html> (26.01.2016.)

da im je iz tiskanih materijala lakše učiti. 72% ispitanika tiska vlastite kopije elektroničkih knjiga koje su dobili besplatno od svojih profesora.²⁶

Ono što je svakako važno napomenuti kada govorimo o elektroničkom izdavaštvu jest da Amazon danas svakome omogućuje izdavanje e-knjige. Postupak podizanja na mrežu je vrlo jednostavan i brz te potpuno otklanja potrebu za izdavačem kao posrednikom između autora i čitatelja. Mnogi autori danas posve preskaču izdavanje tiskanih knjiga i prelaze na isključivo elektronički format. Ono što u tom slučaju autoru može predstavljati problem jest kako doprijeti do publike u moru knjiga koje se nalaze na Amazonu. Velik dio tog problema je i taj što se tako izdana knjiga ne može pronaći u knjižnici.

²⁶Fenton, H. *BYU Finds Students Prefer Printed Course Materials*. URL: <https://digitalprinting.blogs.xerox.com/2014/07/08/byu-finds-students-prefer-printed-course-materials/> (26.01.2016)

3. Elektronička knjiga i knjižnice

Prije dvadeset godina gotovo da i nisu postojale knjige u elektroničkom formatu, no u međuvremenu se pojavio velik broj relativno jeftinih e-čitača kao i elektroničkih knjiga iz raznih područja što je dovelo do toga da su e-knjige često jeftinije od tiskanih verzija.

Knjižnice su se uvijek prilagođavale promjenama u društvu, prilagođavale su svoje usluge razvoju tehnologije i potrebama korisnika koje iz toga proizlaze. Iako su tradicionalne knjige i dalje osnova fondova većine knjižnica, novi mediji su u njima također pronašli svoje mjesto, tako da sada u knjižnicama pronalazimo građu na novim medijima kao što su računalne igre, zvučne knjige, glazbeni CD-i i filmovi na DVD-ima.²⁷

Knjižnice u zapadnim zemljama već duže vrijeme u svojim fondovima imaju elektroničke knjige. Prve su s uključivanjem takve građe u fondove počele visokoškolske knjižnice dok su je narodne knjižnice počele uključivati tek relativno nedavno. Istraživanja pokazuju da interes narodnih knjižnica za elektroničku knjigu iz godine u godinu rapidno raste, kao što i same te knjižnice bilježe sve veći broj zahtjeva korisnika za takvom vrstom građe. Također, mnoge knjižnice vjeruju da su na taj način privukle mnoge nove korisnike koji su ranije smatrali da im one nemaju što ponuditi.²⁸

IFLA-ina²⁹ Sekcija za nabavu i izgradnju zbirki 2012. godine objavila je „Ključna pitanja izgradnje digitalnih zbirki: vodič za knjižnice“³⁰ koje treba primjenjivati zajedno sa smjernicama za analognu građu, a namijenjen je svim vrstama knjižnica širom svijeta. Ove se smjernice bave pitanjima izgradnje zbirke, odabira i vrednovanja, licenciranja i obnove ugovora u knjižnicama te trebaju služiti kao pomoć knjižničarima koji nabavljaju elektroničku građu u procjeni tehničke izvedivosti (dostupnosti, autentičnosti, kompatibilnosti hardvera i softvera, pohrani), funkcionalnosti i pouzdanosti (pregledavanje i pretraživanje, eksport i

²⁷Bottger, K.P. *E-books: access to e-books, opportunities and limits – the challenge for libraries.* // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 1/2(2013), str. 71-77.

²⁸Petr Balog, K. *Izazovi organizacije, korištenja i vrednovanja elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirkama.* // Knjiga i književnost na novim medijima. Zbornik radova. Split: Gradska knjižnica Marka Marulića, 2011.

²⁹IFLA – akronim za International Federation of Library Associations and Institutions

³⁰IFLA. *Key Issues for e-Resource Collection Development: A Guide for Libraries.* 2012. URL:

http://www.ifla.org/files/assets/acquisition-collection-development/publications/IFLA_ELECTRONIC_RESOURCE_GUIDE_DRAFT%20FOR%20COMMENT.pdf (16.02.2016.)

preuzimanje, sučelje, integracija, pouzdanost, dostupnost...), podrške dobavljača (pokusni pristup, edukacija, statistika, isporuka bibliografskih zapisa, sigurnost podataka), nabave i modela kupnje i licenciranja.³¹

Kada govorimo o elektroničkim knjigama i knjižnicama važno je procijeniti koliko je tržište e-knjiga na nacionalnoj razini i na određenom jeziku te koliko su izdavači ovisni o knjižnicama kao tržištu.³² No, osnovni razlog zašto e-knjige predstavljaju problem za knjižnice je u tome što e-knjige zapravo nisu knjige. One bi trebale biti samo još jedan informacijski izvor u novom formatu, no stvari ipak nisu tako jednostavne.

Djela dostupna u knjižnicama zaštićena su autorskim pravima te zakon o autorskim pravima regulira način na koji knjižnice mogu koristiti građu koju nabavljaju. No, kada se radi o elektroničkim knjigama pravni temelji za nabavu, posudbu i korištenje građe se dramatično mijenjaju. Razlog tome je što postojeći zakon o autorskim pravima koji se odnosi na tiskana djela nije moguće jednostavno prenijeti i na elektroničke knjige.³³

Budući da su manipulacija i rasparčavanje elektroničkih datoteka iznimno jednostavne, pojavila se potreba za uspostavljanjem sustava koji bi onemogućio zlouporabu digitalnih sadržaja i kršenje autorskih prava. Na međunarodnoj se razini tim pitanjima bavi Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (*World Intellectual Property Organization* – WIPO³⁴), a u Hrvatskoj se autorska prava štite Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima³⁵. No, taj Zakon izričito ne spominje problematiku elektroničke građe. Da bi se zaštitilo intelektualno vlasništvo u elektroničkom okruženju pojavili su se razni mehanizmi i sustavi upravljanja u obliku softvera i hardvera poznati pod nazivom **upravljanje vlasničkim pravima** (Digital Rights Management – DRM) koji štite nakladnike i autore kroz nadzor korisničkog pristupa digitalnom sadržaju. To rezultira ograničenjima vezanim uz kopiranje, učitavanje i tiskanje, a ponekad i višekratni pristup sadržaju. Ti DRM sustavi mogu za knjižnice predstavljati ozbiljna ograničenja.³⁶

³¹Horvat, A.; Živković, D. *Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2012, str. 126.

³²Npr. u Francuskoj samo jedan posto e-knjiga kupuju knjižnice, dok u manjim zemljama taj postotak može biti i 40%

³³Ibidem.

³⁴World Intellectual Property Organization. URL: <http://www.wipo.int/portal/en/index.html> (11.06.2016.)

³⁵*Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*. Zagreb, 2011. URL: <http://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima> (11.06.2016.)

³⁶Petr Balog, K. *Nabava elektroničkih knjiga u knjižnicama: s posebnim naglaskom na upravljanje vlasničkim pravima*. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 56, 1/2(2013), str. 79-106.

Pomagala kojima se definira DRM ne određuju način odvijanja trgovine na internetu niti uvjete pod kojima knjižnice nabavljaju elektroničke knjige od nakladnika. Oni omogućuju različite oblike suradnje te nositelji autorskih prava trebaju odrediti načine njihove zaštite. Stoga ponekad nositelji prava u proizvod koji nude ugrađuju ograničenja koja nadilaze autorska ili vlasnička prava zaštićena zakonima o autorskom pravu. DMR modeli u pravilu štite prava nakladnika na štetu krajnjih korisnika i značajno ograničavaju mogućnosti knjižnica prilikom nabave i korištenja elektroničke građe.³⁷

Modeli nabave i plaćanja elektroničkih knjiga su prilično složeni te uz cijenu predstavljaju najveću prepreku za knjižničare koji su često zbunjeni kada se suoče s njima. Ono što je posebno važno spomenuti jest promjena položaja knjižnica u odnosu na dobavljače. Naime, kada govorimo o elektroničkoj građi, knjižnica više nije ustanova koja slobodno odlučuje o izgradnji fonda i uvjetima njegovog korištenja – nakladnici odlučuju smije li knjižnica posuđivati elektroničku građu, a mnogi od njih nerado nude svoje e-knjige knjižnicama jer su uvjereni da će time izgubiti potencijalne kupce koji će, umjesto da kupe e-knjigu, istu posuditi iz knjižnice. Nakladnik *Random House*³⁸ je tako objavio da će utrostručiti cijene za knjižnice da bi na taj način financijski opravdao posudbu korisnicima. Europski ured za knjižnične, informacijske i dokumentacijske usluge (EBLIDA) je stoga 2012. godine u svojoj izjavi „Europske knjižnice i izazovi nakladništva“³⁹ osudila tu pojavu i predložila sklapanje memoranduma o razumijevanju s Europskom udrugom nakladnika o uspostavi modela licenciranja te revidiranje sustava autorskih prava za elektroničke knjige te da se na taj način omogući knjižnicama njihova nabava i posudba korisnicima.

Osnovna razlika prilikom nabave elektroničkih knjiga je u tome što knjižnice ne postaju vlasnici elektroničkih izdanja već im ih nakladnici samo iznajmljuju na određeno vrijeme uz određenu naknadu, što je uređeno licencama. Ovakav način nabave temelji se na licencijskim ugovorima koji su karakteristični za elektroničku građu. IFLA-in Odbor za autorsko pravo i druga pravna pitanja je 2001. objavio Načela licenciranja⁴⁰ koja bi trebala umanjiti zamke

³⁷Ibidem

³⁸ Random house. <http://www.randomhousebooks.com/> (14.06.2016.)

³⁹ *Europske knjižnice i izazovi e-nakladništva*. EBLIDA URL: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/file/EBLIDA%20-%20Europske%20knjiznice%20i%20izazovi%20e-nakladnistva%20-%20HKD%20web.pdf> (25.01.2016)

⁴⁰ IFLA Licensing principles. 2001. <http://www.ifla.org/publications/ifla-licensing-principles-2001> (16.06.2014.)

koje za knjižnice licenciranje predstavlja, no napominje kako mnoga pitanja tek treba riješiti.⁴¹

Poslovne modele ponude određuje više čimbenika kao što su vrsta licence, cijena, sadržaj djela, načini korištenja, broj pristupa djelu kao i opcija konzorcijske nabave koja knjižnicama uvelike olakšava proces nabave. Možemo razlikovati nekoliko osnovnih modela nabave koji imaju brojne inačice. Jedan od modela je **pretplata** koja je obično godišnja, a po njenom se isteku gubi pristup djelu. Taj je model prikladan kada se radi o građi koja sadržajno brzo zastarijeva. Također je moguće kupiti **stalan pristup**, kao i **iznajmljivanje pristupa** (leasing) koji omogućuje određeni broj iznajmljivanja knjige. *Pay per view* model omogućuje kratkotrajni pristup pojedinim poglavljima ili naslovima na kraće razdoblje (obično 24 sata) koje korisnici mogu ispisati ili pohraniti na vlastito računalo. **Nabava na zahtjev korisnika** omogućuje knjižnicama da nabave samo one naslove koji će se zaista koristiti, a isključuje posredničku ulogu knjižnice te omogućuje kupnju neposredno od nakladnika isključujući pritom potrebu za posudbom. Ono što je knjižnicama prilično važno jest može li elektroničku knjigu istovremeno koristiti više korisnika (*multi-user access*) ili je korištenje ograničeno samo na jednog korisnika (*single-user access*). Digitalizacija knjiga i razni projekti pokrenuti od strane pripadnika akademske zajednice i sveučilišta omogućuju besplatan, otvoreni pristup (*open access*) određenim naslovima u elektroničkom obliku, no i dalje su mnogo brojnija komercijalna izdanja elektroničkih knjiga.⁴²

Naslove je moguće birati pojedinačno ili u paketima, a moguće je čak i kupiti samo pojedinačna poglavlja iz knjiga. Prilikom nabave treba odabrati odgovarajući format te, ukoliko cijena nije previsoka, a korisnici za tim imaju potrebu, može se nabaviti i više formata istog sadržaja. Odabir i vrednovanje elektroničke građe zahtijeva konzultiranje sa svim odjelima knjižnice kao i povratne informacije od strane korisnika. Vrlo je važno savjetovati se s osobljem za tehničku podršku, pregledavati elektroničke izvore, pratiti statistike, redovito provjeravati rokove na ugovorima i obavijestiti korisnike o elektroničkoj građi koja se nalazi u fondu knjižnice.⁴³

⁴¹ Horvat, A.; Živković, D. *Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2012, str. 129-132.

⁴² Pažur, I. Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 56, 1/2(2013)

⁴³ Horvat, A.; Živković, D. *Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2012, str. 127.

Posudba elektroničkih knjiga se također bitno razlikuje od posudbe tiskanih knjiga. E-posudba je vrsta e-usluge kojom se pruža dostupnost digitalnom objektu na neki ograničeni vremenski period. Ona se može ostvariti na dva načina: korisnik ima pravo pristupa djelu na određeno razdoblje nakon kojeg je pristup onemogućen ili korisnik na svoje računalo preuzima datoteku koja nakon isteka perioda prestaje biti dostupna.⁴⁴ Korisnici u knjižnicama u svijetu koje u svojim fondovima imaju elektroničke knjige istima mogu pristupiti pomoću platforme izdavača, putem mrežnih stranica ili iz repozitorija knjižnice, a posuditi ih mogu pomoću posebne platforme za posudbu ili na elektroničkom čitaču.⁴⁵

Budući da pravna osnova knjižničkog sustava nije prilagođena digitalnom svijetu, izdavači mogu knjižnicama uskratiti licence za svoje e-knjige. Tako se na listama bestselera često nalaze knjige koje se u javnim knjižnicama europskih zemalja ne mogu posuditi kao e-knjige. Razlog tome nije u odluci knjižničara da te knjige ne uvrste u svoj fond već u odluci izdavača da knjižnicama za te knjige ne izdaju licence.

EBLIDA⁴⁶ je pokrenula opsežnu kampanju „Pravo na e-čitanje“⁴⁷ kako bi upozorila javnost na taj problem. Ona traži pravo na potpun i slobodan pristup elektroničkim informacijama u knjižnicama za sve građane Europe, jer je neprihvatljivo da korisnici knjižnica budu uskraćeni za jedan spektar izdavačkih publikacija.

Vrhunac kampanje odvio se na Svjetski dan knjige i autorskih prava 23. travnja 2014. godine. U svih 28 europskih zemalja članica održale su se tiskovne konferencije na tu temu.⁴⁸

Klaus-Peter Böttger, predsjednik EBLIDA-e koji je osim toga i ravnatelj Gradske knjižnice u Essenu, smatra da je proširivanje autorskog prava dugoročno neizbježno te da je potreban pravni okvir na razini cijele Europe o postupanju s digitalnim medijima u knjižnicama. Po njegovoj procjeni, do reforme će proći četiri do šest godina, s obzirom na dugotrajne europske zakonodavne procedure.⁴⁹

U našoj je regiji najveći iskorak do sada napravila Slovenija. U proljeće 2013. s testnim je radom započeo projekt Biblos koji se u međuvremenu razvio u stabilnu platformu za posudbu

⁴⁴Ibidem, 129

⁴⁵ Pažur, I. *Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj*. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 1/2(2013)

⁴⁶European Bureau of Library, Information and Documentation Associations

⁴⁷ *Pravo na e-čitanje*. // EBLIDA. URL: http://www.eblida.org/News/The-right-toe-read_hr.pdf (25.3.2016.)

⁴⁸ *Pravo na e-čitanje – kampanja za e-knjige u knjižnicama*. Goethe Institut.

⁴⁹ Ibidem.

i kupovinu elektroničkih knjiga koju su zajednički razvili Institut informacijskih znanosti iz Maribora i nakladnička kuća Študentska založba, a u projekt je uključeno i pedesetak slovenskih javnih knjižnica.⁵⁰ Projekt, osim što korisnicima nudi mogućnost kupnje e-knjiga, također i članovima mreže slovenskih javnih knjižnica nudi mogućnost posudbe oko 600 naslova e-knjiga. Biblos je razvio iOS i Android aplikacije za pametne telefone i tablete, a posuđene ili kupljene e-knjige mogu se čitati preko većine e-čitača. Iznimka je Kindle zbog zatvorenosti Amazonovog sustava. Korisnici odjednom mogu posuditi do 4 knjige na rok posudbe od 14 dana, i trenutno još uvijek nije moguća i međuknjižnična posudba. Biblos također nudi i mogućnost objavljivanja e-knjiga za samostalne autore, koje je nakon objavljivanja moguće kupiti ili posuditi putem Biblosove platforme.⁵¹

Iako moraju slijediti različita pravila (većina izdavača su komercijalne tvrtke dok se knjižnice financiraju iz proračuna), izdavači i knjižnice u osnovi služe istoj svrsi, a to je posredništvo između autora i čitatelja. Kroz stoljeća suradnje odigrali su ključne uloge u stvaranju pismenog društva. Zahvaljujući elektroničnim knjigama, ta je stoljetna suradnja sada stavljena na kušnju. Dominantan model knjižnične posudbe elektroničkih knjiga i dalje se oslanja na načelo posudbe fizičkih primjeraka tiskanih knjiga – knjižnica kupuje onoliko licenci koliko primjeraka želi dati na raspolaganje svojim korisnicima. Taj se model često naziva *one-book-one-licence* (jedna knjiga, jedna licenca).

Budući da taj model simulira način na koji funkcionira posudba tiskanih knjiga, izdavačka kuća Harper Collins je 2011. ustvrdila da bi se onda i elektroničke knjige nakon nekog vremena trebale „pohabati“.⁵² Tome je uslijedilo kod knjižničara naširoko nepopularno pravilo koji knjižnice prisiljava da obnavljaju licencu svake pojedine knjige nakon 26 posudbi. Elektroničke knjige se jednostavno odbijaju ponašati kao tiskane knjige, i to ne samo kada je u pitanju knjižnična posudba već i u pravnom smislu. Zakon elektroničke knjige ne gleda kao robu već kao usluge, a u to se možete uvjeriti i čitajući Amazonove uvjete korištenja prilikom kupovine elektroničkih knjiga za Amazonov e-čitač Kindle. Iz tog razloga, kada korisnici kupuju elektroničke knjige, oni s njima ne mogu činiti što god žele samo zato jer su ih platili, već se elektroničke knjige smatraju uslugama i u skladu s tim se licenciraju pod uvjetima o kojima moraju pregovarati oni koju licencu pružaju i oni koji je

⁵⁰ Bartolčić, N. Projekt Biblos – slovenska e-knjižnica & knjižara. Moderna vremena. URL: www.mvinfo.hr/clanak/projekt-biblos-slovenska-e-knjiznica-knjizara (14.02.2016.)

⁵¹Ibidem.

⁵² Doctorow, C. Ebooks: durability is a feature, not a bug. The Guardian. 2011. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2011/mar/08/ebooks-harpercollins-26-times> (16.02.2016.)

kupuju. Zato sada knjižnice prilikom nabave moraju činiti nešto za čime nikada prije nije bilo potrebe, a to je sjesti za pregovarački stol. Čini se da se „rat“ između knjižnica i izdavača nikada ne može razriješiti jer knjižnice jednostavno nemaju dovoljnu važnost za izdavače. Mnogi američki izdavači uopće ne žele sjesti za pregovarački stol s knjižnicama jer im ne žele ponuditi mogućnost kupnje svojih izdanja u elektroničkom formatu. Ono što vrijedi za Sjedinjene Države ne mora nužno vrijediti i za Europu, kao što pokazuje primjer Švedske, o kojem će se detaljnije govoriti u sljedećem poglavlju.

4. Švedski model knjižnične posudbe elektroničkih knjiga

Šveđani obično brzo usvajaju novitete i nove tehnologije. Oni su također strastveni čitači te uglavnom dobro opskrbljeni tabletima, pametnim telefonima i sličnim uređajima. Stoga na prvi pogled iznenađuje podatak da njihovo tržište elektroničkim knjigama pokazuje prilično malen rast u odnosu na globalno tržište. Istina jest da Šveđani itekako čitaju e-knjige samo što ih ne kupuju. Naime, podaci iz *Svenskbokhandelaar* (švedskog časopisa koji se bavi temama trgovine knjiga) pokazuju da je u rujnu 2012. distribucija e-knjiga kroz knjižničnu posudbu bila šest puta veća od distribucije kroz prodaju.⁵³

Neki stručnjaci pretpostavljaju da je razlog tome vertikalna integracija švedskog tržišta knjigama koje se sastoji od tri velike izdavačke kuće koje kontroliraju svoju prodaju. Oni dobro zarađuju prodajom tiskanih knjiga te je stoga logično da žele odgoditi prelazak na elektronički format što je duže moguće. Također, ukoliko nitko ne kupuje elektroničke knjige, veća je mogućnost da će Švedska ostati ispod Amazonovog radara i njegovih negativnih utjecaja na nacionalno tržište.

No, postoji i alternativno objašnjenje, a ono leži u švedskom modelu knjižnične posudbe elektroničkih knjiga. Taj su model prije desetak godina izradili predstavnici knjižničnog sektora i udruženja švedskih izdavača (*Association of Swedish Publishers*) i on za razliku od međunarodnog modela koji se oslanja na ideju licenciranja, na elektroničke knjige gleda kao uslugu koja naslove nudi istovremeno svim zainteresiranim korisnicima i to besplatno. U Švedskoj korisnici knjižnica nikada ne moraju čekati da e-knjiga postane dostupna.⁵⁴

Ovaj model posudbe regulira sam sebe – posudba elektroničkih knjiga ne može nauditi prodaji jer su izdavači slobodni određivati cijene knjižničke posudbe za svaki pojedini naslov. S druge strane, knjižnice same odabiru točno koje naslove žele. Time se mogu objasniti statistike iz rujna 2013. koje pokazuju šest puta veću distribuciju elektroničkih knjiga kroz knjižnice nego kroz sve komercijalne izvore zajedno. Takva dinamična klima omogućuje

⁵³ Eder, H. Swedes Think Different: A New Model for E-lending. 2012. URL: <http://theliteraryplatform.com/2012/12/swedes-think-different-a-new-model-for-e-lending/> (27.03.2015.)

⁵⁴ Ibidem.

knjižnicama da se i same okušaju u izdavaštvu, digitalizaciji i distribuciji svojih vlastitih elektroničkih izdanja knjiga svojim korisnicima kao i drugim knjižnicama. Potrebna su ozbiljna dugoročna ulaganja u digitalizaciju, a u malom jezičnom području kao što je Švedska, rijetko postoji dovoljna potražnja koja bi opravdala spor i skup proces proizvodnje visokokvalitetnih digitaliziranih kopija tiskanih knjiga. Upravo tu knjižničari mogu odigrati važnu ulogu. Činjenica da ne djeluju u tržišnim uvjetima im omogućuje slobodu djelovanja u smislu da povrati uloženi sredstava ne moraju biti neposredni, pa čak ni financijski.⁵⁵

Švedski model uza sve svoje prednosti ima i neke probleme. Iako je e-posudba unosna za izdavače, s obzirom na to da, iako su posudbe besplatne za korisnike, knjižnica plaća za svaku transakciju, postoji bojazan da se zbog te korisničke percepcije da su elektroničke knjige besplatne, tržište elektroničkim knjigama nikada neće razviti. Iz tog su razloga mnogi izdavači počeli svoja nova izdanja u elektroničkom formatu nuditi knjižnicama tek nakon što im zamre prodaja individualnim kupcima. Ta je praksa izazvala veliko nezadovoljstvo knjižničara koji su se okupili u lobi, kritizirajući i osuđujući izdavače zbog neprepoznavanja knjižnica kao strateških partnera.⁵⁶

Ipak, još ima nade. Dok se veliki igrači prepiru, neki manji stvaraju podlogu za potencijalnu revoluciju u načinu na koji knjižnice nabavljaju i koriste elektroničke knjige te surađuju s dobavljačima. Krajem 2012. godine švedski su mediji izvijestili o pilot projektu koji su pokrenule Stockholmska gradska knjižnica, izdavačka kuća Ordfont (jedna od neovisnih izdavačkih kuća srednje veličine) i Publit (kompanija specijalizirana za elektroničke knjige i *print on demand* (tiskanje po narudžbi) izdavaštvu. Trošak vraćanja starijih naslova u život podijeljen je između izdavača koji nudi prava i knjižnice koja pokriva troškove skeniranja, digitaliziranja i ispravaka grešaka. Na taj su način udružili snage i oformili model dvostrukog licenciranja.⁵⁷

Model dvostrukog licenciranja (*dual licencing*) jest izraz posuđen iz *Open Source* pokreta koji opisuje kako se proizvod istovremeno može prodavati za profit i besplatno dijeliti pod različitim uvjetima. Pojam „*open source*” se odnosi na softver koji se može mijenjati i dijeliti jer je njegov dizajn javno dostupan. Izvorno se pojam javlja u kontekstu

⁵⁵Eder, H. The Swedish Model: Or How We Learned to Stop Worrying and Love Ebook Lending. 19.08.2013. URL: <http://theliteraryplatform.com/2013/08/the-swedish-model-or-how-we-learned-to-stop-worrying-and-love-ebook-lending/> (07.04.2015.)

⁵⁶Ibidem.

⁵⁷Ibidem.

računalnog softvera, na danas označava skup vrijednosti kojim se promiče otvorena razmjena, zajedničko sudjelovanje u projektima i razvoju prototipova, transparentnost i društveni razvoj.⁵⁸ Ovaj pilot projekt taj koncept primjenjuje na knjižnice na način da one pomažu izdavačima prilikom digitalizacije i zauzvrat dobivaju povoljne uvjete posudbe. Dakle, knjižnica plaća za digitalizaciju 25 knjiga s popisa starijih izdanja koje su potom dostupne u knjižnici uz fiksnu cijenu pretplate na 11 godina. Nadalje, izdavač pristaje knjižnici omogućiti dostupnost za sva nova izdanja.⁵⁹ Osim toga, Publit je Stockholmskoj knjižnici ponudio svoje usluge prilikom digitalizacije određenih djela iz svojih zbirki i omogućavanja njihova pristupa javnosti.

Ovaj model se čini održivim jer ispunjava interese obiju uključenih strana. Izdavačima koji pokrivaju mala jezična područja kao što je Švedska problem predstavlja činjenica da im publika jednostavno nije dovoljno velika da bi financijski mogli pokriti ozbiljnu digitalizaciju starijih izdanja i zato na švedskom tržištu postoji samo desetak tisuća naslova elektroničkih knjiga, dok knjižnicama ovakav model pomaže pri stabilizaciji budžeta namijenjenog elektroničkim knjigama kao i pri ostvarivanju njihovog najvažnijeg cilja – omogućavanju javnosti pristup knjigama.⁶⁰

Publit je bio ključan faktor za razvoj švedskog modela i tehničke strukture koja ga je omogućila. Oni su razriješili ključni problem fiksnih cijena za knjižničnu posudbu. U prošlosti su svi naslovi svih izdavača dolazili sa cijenom od 20 kruna, a sada izdavač ima potpun nadzor nad naslovima koji cirkuliraju i cijenom pod kojom se nude. Prije je knjižnicama bilo teško odabrati koje će knjige imati u svom fondu, izbor se uglavnom svodio na sve ili ništa, a sada knjižničari mogu aktivno izabirati naslove i organizirati svoj katalog elektroničkih knjiga. Ono što je najvažnije, uveli su koncept dvostrukog licenciranja koji omogućuje partnerstvo izdavača i knjižnica.⁶¹

Publit⁶² je specijaliziran za proizvodnju i distribuciju elektroničkih knjiga i usluge tiska na zahtjev. Kompaniju su 2009. osnovali Hannes Eder, Per Helin, Richard Herold i Nille Svensson s ciljem da surađuju s izdavačima i digitaliziraju naslove koji su van tiska te omoguće njihovo tiskanje na zahtjev. Kompanija se u međuvremenu proširila i surađivala s

⁵⁸What is open source? URL: <https://opensource.com/resources/what-open-source> (10.06.2016.)

⁵⁹Eder, H. The Swedish Model: Or How We Learned to Stop Worrying and Love Ebook Lending. Op. Cit.

⁶⁰Ibidem.

⁶¹Ibidem.

⁶²Publit. URL: <http://publit.com/> (10.06.2016.)

više od 300 skandinavskih izdavača, nudeći usluge tiskanja na zahtjev, digitalizaciju i proizvodnju elektroničkih knjiga kao i platformu koja autorima i izdavačima pruža jednostavan način distribuiranja njihovih naslova bilo u elektroničkom obliku, bilo kroz tiskanje na zahtjev. Također omogućuje podizanje knjiga na server u obliku PDF dokumenata koje su potom dostupne za tiskanje u lokalnim knjižarama i velikim online trgovinama kao što su *OverDrive*, *Kobo* i *iBooks*.⁶³

Axiell⁶⁴ razvija softver za knjižnice i arhive te je peta najveća kompanija za knjižničnu tehnologiju na svijetu. Nudi različite integrirane knjižnične sustave za narodne i školske knjižnice koje se uglavnom koriste u Švedskoj, Danskoj, Finskoj i Velikoj Britaniji, kao i softver za upravljanje arhivskim zbirkama koje se koriste širom svijeta.

U kolovozu 2013. *Publit* i *Axiell* su udružili snage i osnovali *Atingo* – kompaniju koja knjižnicama nudi novi pristup posudbi elektroničkih knjiga s ciljem unaprjeđenja švedskog modela posudbe spajanjem *Axiellovih* sposobnosti kao pružatelja tehničke infrastrukture i *Publitovog* iskustva u radu s izdavačima. *Antigove* se usluge temelje da *Publitovom* sučelju koje knjižničarima omogućuje upravljanje zbirkama i katalogu elektroničkih knjiga koji okuplja naslove više izdavača te *Axiellovom* korisničkom sučelju za posuđivanje knjiga koje se naziva *eHub*. On ne povezuje knjižnice s vanjskim pružateljem usluge posudbe elektroničkih knjiga već integrira njihovu pretragu i posudbu izravno unutar weba knjižnice. *eHub* je samo jedan od mehanizama za posudbu koji funkcioniraju unutar *Atingovog* sučelja. Partnerstvu između *Publita* i *Axiella* cilj je istražiti nove modele posudbe elektroničkih knjiga temeljene na švedskom modelu s potencijalom da se primijene i na međunarodnoj razini. Iako trenutni katalog elektroničkih knjiga sadrži uglavnom naslove koji dolaze iz Švedske, *Atingo* očekuje širi opseg ponude koji će uključivati i velike strane izdavače. *Atingov* softver koriste knjižnice širom Skandinavije, Ujedinjenog Kraljevstva i pojedinih dijelova Europe koji mogu predstavljati barem rano ciljano tržište za *Atingov* razvoj na međunarodnoj razini.⁶⁵

U skladu sa švedskim modelom, ključni financijski element *Atinga* su transakcije koje knjižnica plaća po posudbi. Izdavač određuje cijenu po posudbi za svaki naslov kroz

⁶³Breeding, M. (2013) *Axiell and Publit Launch Atingo for E-book Lending*. Smart Libraries newsletter. Vol 33, No 10. URL: http://journals.ala.org/sln/issue/viewIssue/33_10/38 (07.04.2015.)

⁶⁴Axiell. URL: <http://www.axiell.com/> (10.06.2016.)

⁶⁵Breeding, M. (2013) *Axiell and Publit Launch Atingo for E-book Lending*. Op. cit.

Publitovu platformu. Atingov prihod dolazi iz fiksne naknade koju plaćaju dobavljači te provizije od otprilike 10% te naknade. Knjižnice ne plaćaju početnu naknadu niti godišnje naknade kao što je uobičajeno kod ostalih ponuđača posudbe elektroničkih knjiga kao što je Overdrive.

Iako u ranoj fazi poslovnog razvoja, Atingo pruža primjer okruženja za posudbu elektroničkih knjiga koji počiva na različitom skupu poslovnih pravila od onog koji vrijedi u većini drugih zemalja.⁶⁶

Dok svijet još uvijek ratuje oko knjiga koristeći dominantni model posudbe koji izdavače i knjižnice postavlja na zaraćene strane a čitatelje ostavlja nezadovoljnima, Švedska je drugačija. Iako i ona knjige ne vidi kao robu već njihovu posudbu tretira kao uslugu, to se u njenom slučaju pokazalo kao ključ za razrješenje antagonizma između izdavača i knjižnica, a švedski je model posudbe postavio pozornicu za suradnju među njima.

⁶⁶Ibidem

5. Elektronička knjiga u Hrvatskoj i hrvatskim knjižnicama

U posljednje se vrijeme i u Hrvatskoj sve više razgovara i razmišlja o elektroničkoj knjizi, pa tako i o njenom uvođenju u knjižnice. Iz više razloga nije realno pretpostaviti da će elektronička knjiga u Hrvatskoj postići uspjeh kakav je postigla na zapadu. Strastveni čitači kojima tehnologija nije strana i koji se dobro služe engleskim jezikom znaju kako doći do elektroničkih izdanja knjiga na internetu kupujući ih, iznajmljujući u knjižnicama u inozemstvu ili skidajući besplatna izdanja. No, potencijalno tržište za elektroničku knjigu ipak postoji, a kako će se ono razvijati ovisi o velikom broju faktora.

U Hrvatskoj se na e-knjige trenutno odnosi manje od 1% tržišta. Odgovor na pitanje zašto je tome tako pokušao je ponuditi Siniša Petrušić, direktor izdavačke kuće Novi Liber u svom intrvjuu za Večernji list objavljenom u veljači 2014. godine.⁶⁷ On smatra da bi e-knjižare trebale besplatno ponuditi klasične i lektirne naslove, kako bi se korisnici upoznali s mogućnostima e-knjiga te na taj način dobili uvid i u širu ponudu. Također predlaže prodaju starijih naslova za simbolične iznose. No, najvećim problemom u ovome trenutku smatra porez, koji je za e-knjige čak 25%, dok za tiskanu knjigu iznosi 5%. Taj previsoki porez destimulira e-izdavaštvo i onemogućuje spuštanje cijene za naslove u elektroničkom izdanju. Još je jedan problem za izdavače i to što je mnoštvo knjiga ilegalno dostupno besplatno na internetu, a internet provideri u Hrvatskoj još uvijek ne kontroliraju što njihovi korisnici skidaju s interneta. Osim previsoke cijene e-knjiga, veliki problem je i cijena e-čitača. Naime, iako je knjige moguće čitati i na računalima i mobilnim telefonima, takvo čitanje mnogi ipak ne smatraju „pravim“ čitanjem. Nije zanemariva ni činjenica da Amazon i Kobo ne podržavaju hrvatski jezik te ga u skorije vrijeme niti ne planiraju podržavati, kao ni većinu ostalih jezika srednje i istočne Europe.

Na inicijativu i uz potporu Ministarstva obrazovanja, znanosti i športa, "Bulaja naklada" i Hrvatska akademska i istraživačka mreža CARNet su 2009. pokrenule hvalevrijedan projekt objavljivanja elektroničkih izdanja cjelovitih djela s popisa školske lektire za osnovne i

⁶⁷Vitas, Z. *E-knjiga procvala bi i u nas da su čitači jeftiniji i porez isti kao na knjige*. Večernji list, 05.02.2014. URL: <http://www.vecernji.hr/techno/e-knjiga-procvala-bi-i-u-nas-da-su-citaci-jeftiniji-i-porez-isti-kao-na-knjige-919333>

srednje škole, ali i šire.⁶⁸ Knjige su dostupne besplatno učenicima, studentima i nastavnicima uz aktivan elektronički identitet koji mogu dobiti od administratora imenika u svojim školama ili matičnim ustanovama. U prvoj je fazi projekta objavljeno dvjestotinjak knjiga a cilj je učiniti sve lektire za osnovnu i srednju školu dostupnima na webu, što ukupno iznosi preko tisuću naslova popraćenih dodatnim sadržajima kao što su bilješke o piscu i djelu, napomene, objašnjenja, riječnici manje poznatih riječi, slikovni materijali, zvučni i video zapisi te drugi multimedijски sadržaji. Tekstovi su dostupni u nekoliko formata.

Mobilni operater VIP nudio je uslugu Vip eKnjižara by TookBook u vidu naslova koji su korisnicima bili dostupni na računalima i pametnim telefonima. Ponuđeni naslovi su bili zaštićeni od neovlaštenog kopiranja a korisnicima je bila ponuđena i aplikacija za čitanje e-knjiga na mobilnim uređajima. U njihovoj je e-knjižari bilo ostupno oko 750 naslova na hrvatskom jeziku te više od 35000 stranih naslova, no knjižara je nakon nekoliko godina poslovanja ugašena.

T-HT-ov Planet9 nudio je više od 800 naslova na hrvatskom jeziku te više od 550.000 naslova na stranim jezicima za više od 8000 korisnika koji e-knjige najviše čitaju na tabletima i e-čitačima. Iz tih je podataka razvidno da Hrvatska tehnološki ne zaostaje za svijetom te da razloge za nerazvijenost tržišta treba potražiti negdje drugdje. Jer, u lipnju 2015. godine ta je usluga ugašena. Kao službeni povod gašenju naveden je bankrot njemačkog dobavljača Txtr na čijoj je tehnologiji servis baziran.⁶⁹ Ipak, uzevši u obzir gašenje Vip e-knjižare, čini se da posao sa e-knjigama u Hrvatskoj od samog početka nije imao veliku perspektivu. Posljedica gotovo izjednačene cijene tiskanih i elektroničkih knjiga do koje je došlo zbog nejednakih poreznih stopa jest da je u Hrvatskoj posao sa e-knjigama gotovo posve usahnuo.

Početakom 2016. godine ipak je pokrenuta nova e-knjižara Eknjiga.hr⁷⁰ koja nudi preko 1000 naslova e-knjiga iz raznih područja na hrvatskom jeziku, među kojima i neke od najvećih novih hitova. To je trenutno jedina e-knjižara u Hrvatskoj koja omogućuje kupnju i čitanje e-knjiga putem vlastitih aplikacija za Android, iOS i PC uređaje.⁷¹

⁶⁸ *O projektu e-lektire*. Elektire.skole.hr. <http://lektire.skole.hr/stranica/o-projektu-elektire> (28.04.2016.)

⁶⁹ *HT gasi Planet9, propao dobavljač*. Poslovni dnevnik, 18.06.2015. URL: <http://www.poslovni.hr/tehnologija/ht-gasi-planet9-propao-dobavljac-297728> (28.04.2016.)

⁷⁰ Eknjiga.hr URL: <http://www.eknjiga.hr/> (10.06.2016.)

⁷¹ Eknjiga.hr - nova e-knjižara koja nudi preko 1000 naslova. Moderna vremena. 27.04.2016. URL: <http://www.mvinfo.hr/clanak/eknjiga-hr-nova-e-knjizara-koja-nudi-preko-1000-naslova> (10.06.2016.)

Izvjescno je da perspektiva elektroničke knjige u Hrvatskoj u velikoj mjeri ovisi o tome hoće li se Hrvatska usuditi, poput nekih drugih većih i utjecajnijih zemalja članica, povremeno povući neki potez koji će biti u suprotnosti postojećim prevladavajućim praksama u EU. Osim toga, istraživanja čitalačkih navika građana Republike Hrvatske koja su provedena od strane GFK Hrvatska 2011. i 2013. godine pokazala su zabrinjavajuće malen interes za knjigu općenito, bila ona tiskana ili u elektroničkom obliku.⁷²

Ipak, broj se naslova na hrvatskom jeziku povećava. Izdavačka kuća Znanje jedna je od rijetkih koja se aktivno uključila u prodaju e-knjiga te, po riječima njihovog direktora Zvonimira Čimića, drže korak sa svjetskim trendovima i očekuju porast potražnje za e-knjigama u godinama koje slijede. Prodaja je za sad u odnosu na svjetske trendove zanemariva ali ipak raste.⁷³

Unatoč trenutno nerazvijenom hrvatskom tržištu elektroničke knjige, izdavači su spremni za potencijalno povećan interes korisnika i potražnju za većim brojem elektroničkih izdanja na hrvatskom jeziku. Godine 2000. osnovano je Društvo za promicanje književnosti na novim medijima koje je početkom 2001. pokrenulo projekt Besplatne elektroničke knjige. Njihova statistika čitanja govori da interes za besplatnom elektroničkom knjigom postoji. Tako je, npr. besplatnu elektroničku knjigu *Mediji, propaganda i sistem* Noama Chomskog do studenoga 2011. pročitao više od 60 000 čitatelja.⁷⁴ Osim komercijalnih, postoje i brojne elektroničke knjige dostupne besplatno na raznim internetskim portalima. U ovom periodu kada e-knjige još uvijek nisu postale uobičajena pojava u knjižnicama, zadatak je knjižničara da ih promoviraju i učine vidljivijim svojim korisnicima.

Tvrtka *Lamaro Digital* je, nakon pokretanja TookBook e-knjižare, krajem 2013. godine lansirala i TookBook e-knjižnicu koja svojim korisnicima nudi više od 500 naslova. To je prva elektronička knjižnica u Hrvatskoj, a dostupna je putem mobilne aplikacije koja se može instalirati na pametne telefone, tablete i računala. Korištenje usluge moguće je nakon plaćanja mjesečne članarine. Knjige koje se korisnicima tim putem nude zaštićene su DMR sustavom protiv piratizacije.⁷⁵

⁷² Bartolčić, N. E-knjiga u Hrvatskoj iliti kako trčati s utegom od 25 kila. Moderna vremena. 13.08.2013.

⁷³ Vitas, Z. *E-knjiga procvata bi i u nas da su čitači jeftiniji i porez isti kao na knjige*. Op.cit.

⁷⁴ Ibidem

⁷⁵ Bartolčić, N. Marin Maletić: E-knjiga dio je rješenja, a ne dio problema u knjižnoj branši. Moderna vremena. 06.02.2014.

Hrvatske su knjižnice od 2011. počele ozbiljnije razmatrati uključivanje elektroničkih knjiga u svoje zbirke te su upriličeni brojni skupovi i sastanci na tu temu. Uvođenje elektroničkih knjiga u knjižnice čini se kao logičan potez koji će povećati razinu zadovoljstva postojećih korisnika kao i privući nove skupine korisnika koje do sada nisu bile zainteresirane za knjižnice već su isključivo okrenute novim tehnologijama. Korisnici bi imali manje problema s vraćanjem knjiga i plaćanjem zakasnina te oštećivanjem knjiga. Također, elektroničke knjige bi mogle u određenoj mjeri riješiti problem koji neke knjižnice imaju s prostorom i čuvanjem građe, kao i s nedostatnim brojem primjeraka određenih djela za kojima vlada velika potražnja među korisnicima. No, sve su te prednosti samo teoretske. Na primjer, iako je teoretski moguć višestruki pristup jednom naslovu, nakladnici to ne dopuštaju te elektronička knjiga po tom pitanju postaje jednaka tiskanoj knjizi – korisnik mora čekati da netko „vrati“ posuđenu knjigu da bi je mogao koristiti. Nadalje, ukoliko korisnici više ne moraju fizički dolaziti u knjižnicu po svoje knjige, knjižnica gubi jednu svoju važnu funkciju, a to je da služi kao mjesto susreta i druženja svojih korisnika. Također, financijski gledano, upitno je koliko je hrvatskim knjižnicama nabava elektroničkih knjiga opravdana. Naime, za čitanje elektroničkih knjiga potrebno je posjedovati elektronički čitač (moguće je za čitanje koristiti i pametne telefone i računala, no to ipak nisu najsretnija rješenja za čitanje većih količina teksta) koje u Hrvatskoj još uvijek posjeduje mali broj ljudi. Neke knjižnice u svijetu svojim korisnicima posuđuju i e-čitače no to se za hrvatske knjižnice u ovom trenutku čini kao prevelik i nedovoljno opravdan izdatak.

Slijede dva primjera uvođenja elektroničke knjige u hrvatskim knjižnicama na mala vrata, unatoč svim preprekama koje knjižničare još uvijek onemogućuju u tome da elektroničku knjigu uvedu u knjižnice u punom smislu.

Knjižnice grada Zagreba su od 2006. godine uključene u projekt *Window od Shanghai* kroz koji je korisnicima od rujna 2015. godine omogućen besplatan pristup šangajskoj zbirci e-knjiga u prostoru Gradske knjižnice i svim područnim knjižnicama mreže. U zbirci se nalazi 944 naslova na engleskom, kineskom, francuskom, ruskom, španjolskom, njemačkom, talijanskom i japanskom jeziku koji obuhvaćaju područja od povijesti, umjetnosti, ekonomije, filozofije, književnosti, etnologije do tradicionalne kineske medicine i arhitekture.⁷⁶

⁷⁶ E-knjige šangajske knjižnice. Službene stranice grada Zagreba. URL: <http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=55869#> (30.01.2016.)

U Gradskoj knjižnici Zadar članice su Kluba čitatelja za tinejdžere u veljači 2013. po prvi puta kući ponijele e-čitače napunjene e-knjigama mahom hrvatskih autora. To su im omogućile donacije Apple iPad uređaja Američkog veleposlanstva te korisničkih računa koji su na uređajima kreirani i putem kojih im je e-knjige ustupila tvrtka TookBook, jedini komercijalnih ponuđač recentnih hrvatskih e-izdanja u to vrijeme.⁷⁷

⁷⁷Prve e-knjige u rukama korisnika. Gradska knjižnica Zadar. Gradska knjižnica Zadar. 09.02.2013. URL: www.gkzd.hr/?q=hr/node/4561 (31.01.2016.)

6. Korisnički pogled na elektroničku knjigu

Od pojave prvih elektroničkih knjiga do danas, osim tehnologije koja je potrebna za njihov razvoj i distribuciju, važno je i razumjeti što čitatelji očekuju od knjiga i kakve su im čitalačke navike te na koji način im približiti elektroničke knjige i prilagoditi ih čitateljskim potrebama. Proveden je velik broj istraživanja o čitalačkim navikama i stavovima naspram elektroničkih knjiga među velikim brojem ciljanih skupina (učenici, studenti, profesori, korisnici knjižnica...) a CLIR (Council on Library and Information Resources)⁷⁸ je u svom izvještaju iz kolovoza 2003. sažeo i analizirao rezultate više od 200 istraživanja koja su se bavila korištenjem elektroničkih izvora informacija, a objavljeni su između 1995. i 2003. Rezultati su ponekad kontradiktorni i ne postoji tipični korisnik elektroničke knjige, no korisnike je ipak moguće podijeliti u nekoliko skupina unutar kojih ih povezuju slične preferencije i obrasci korištenja knjiga. Analiza rezultata navedenih 200 istraživanja pokazala je da se korisničko ponašanje razlikuje ovisno o statusu, disciplini kojom se bave, vrsti zadataka koje obavljaju, vrsti matične ustanove, dobi i spolu. Suvremeni istraživači se prilikom potrage za informacijama snalaze u širokom spektru izvora, od internetskih pretraživača, baza podataka s punim tekstovima, elektroničkih časopisa do elektroničkih i tiskanih knjiga. Učestalost korištenja pojedinih vrsta izvora i entuzijazam prema njihovu korištenju variraju no korisnici su u danjašnje vrijeme sve više fleksibilni i prilagodljivi. Studenti su skloni poslušati preporuke svojih profesora, prijatelja i knjižničara prilikom izbora informacijskih izvora, te je važno educirati srednjoškolce i studente o korištenju i evaluaciji elektroničkih izvora.

Jedno od istraživanja provedeno je 2008. godine na Sveučilištu Illinois⁷⁹ čija je knjižnica u tom trenutku omogućavala pristup približno 292000 elektroničkih knjiga. Od 47000 studenata i nastavničkog osoblja koji su putem elektroničke pošte primili poziv za sudjelovanje u istraživanju, odazvalo se 1547 ispitanika (otprilike 3%). Rezultati su istraživanja pokazali da je samo 55% ispitanika svjesno da sveučilišna knjižnica nudi elektroničke knjige, a 57% ispitanika se u nekom trenutku služilo e-knjigom. 41% ispitanika

⁷⁸ Tenopir, C. Use and Users of Electronic Librara Resources: An Overview and Analysis of Recent Research Studies. Council on Library and Information Resources Washington, D.C. 2003.

⁷⁹ Shelburne, W.A. E-book usage in an academic library: User attitudes and behaviors. Library Collections, Acquisitions, & Technicall Services 33 (2009) str. 59-72.

koji se ne služe e-knjigama tvrde da je tome razlog neinformiranost o mogućnosti njihova korištenja dok 18% tvrdi da im nisu bile potrebne, 10% ispitanika se ne služi e-knjigama jer ne vole čitati s ekrana, 7% preferira tiskane knjige, 5% nisu mogli pronaći potrebne naslove u elektronskom obliku a 3% se služe samo e-časopisima. Iz rezultata proizlazi da je najčešći razlog za nekorištenje e-knjiga neinformiranost o njihovoj dostupnosti i načinu korištenja (taj problem ilustrira izjava jednog od studenata pred diplomom: „Nisam znao da ih imamo i ne znam kako da dođem do njih“).

Ispitanici koji se služe e-knjigama pod njihove su prednosti naveli izravan pristup (27%), mogućnost pretrage pomoću ključnih riječi (25%), dostupnost neovisno o mjestu (17%), portabilnost (15%) i korisnost za okoliš (7%). Najveći broj ispitanika pod glavni nedostatak e-knjige navodi teškoće prilikom čitanja s ekrana (33%), problemi s navigacijom kroz tekst (10%) te probleme s lociranjem materijala i pretragom općenito (8%), a ostalih 14% spominje razne probleme poput DRM (*Digital Rights Management*) te potrebu za internetskom vezom i posebnim e-čitačima.⁸⁰

Rezultati istraživanja su također pokazali da korisnici smatraju e-knjige boljima od tiskanih knjiga po pitanju prostora potrebnog za skladištenje knjiga, dostupnosti 24 sata dnevno, lakoće umnažanja i dostupnosti s raznih lokacija. Kada se razmatra lakoća korištenja, ispitanici su na strani tiskane knjige, posebno prilikom čitanja za užitak i čitanja knjige „od korica do korica“.

⁸⁰ Ibidem.

7. Istraživanje

7.1. Uvod u istraživanje

Elektroničke knjige kao novi medij važna su pojava za sve one koji se bave knjigama, pa tako i za knjižnice. Na temelju pročitane literature koja se bavi elektroničkom knjigom i njenom ulogom u hrvatskim knjižnicama, dolazi se do zaključka da se hrvatske knjižnice još uvijek nisu u nekoj većoj mjeru uhvatile ukoštac s problemima koje ona donosi. S obzirom na to da je Gradska knjižnica Rijeka središnja narodna knjižnica grada Rijeke i matična knjižnica za narodne i školske knjižnice Primorsko-goranske županije, ona je logično proizašla kao institucija unutar koje bi se trebalo provesti istraživanje o uključenosti elektroničke knjige u knjižnično poslovanje na lokalnoj razini.

7.2. Opis istraživačkog problema

Na samom početku rada na ovom istraživanju bilo je potrebno utvrditi trenutnu situaciju vezanu uz ponudu elektroničkih knjiga u Gradskoj knjižnici Rijeka, prije svega raspolaže li GkRi u svojem fondu elektroničkim knjigama i u kakvom opsegu. Potom je bilo potrebno provesti istraživanje među korisnicima Gradske knjižnice Rijeka o njihovim čitalačkim navikama i stavovima nasprav elektroničkih knjiga da bi se utvrdilo koliki je interes za posuđivanjem elektroničkih knjiga među korisnicima.

7.3. Svrha i cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja jest istražiti nudi li Gradska knjižnica Rijeka svojim korisnicima mogućnost posudbe elektroničkih knjiga s jedne strane, te s druge strane istražiti čitalačke navike korisnika Gradske knjižnice Rijeka i njihove stavove o elektroničkim knjigama.

Svrha je ovog rada ukazati na važnost i problem elektroničke knjige u okviru knjižničnog poslovanja.

7.4. Metodologija istraživanja

Istraživanje je podijeljeno na dva dijela. Prvi je dio obuhvatio istraživanje postojećeg stanja u Gradskoj knjižnici Rijeka, a drugi je dio obuhvatio istraživanje mišljenja korisnika.

7.4.1. Metoda u istraživanju

U ovom su istraživanju korištene metode intervjuja za ispitivanje ponude elektroničke knjige u Gradskoj knjižnici Rijeka te on-line anketa za prikupljanje podataka o čitalačkim navikama korisnika Gradske knjižnice Rijeka te njihovim stavovima i percepcijama o elektroničkoj knjizi.

7.4.1.1. Nestandardizirani intervju

U istraživanju o ponudi elektroničkih knjiga u fondu Gradske knjižnice Rijeka korištena je tehnika nestandardiziranog intervjuja. Prilikom obavljanja tog oblika intervjuja ispitivač ima unaprijed pripremljen podsjetnik s temama i okvirnim pitanjima za razgovor, ali slijedi logiku razgovora i slobodu ispitanika u odgovaranju na pitanja.⁸¹ Ta je tehnika bila najbolji izbor za potrebe ovog istraživanja jer su intervjuirane samo dvije osobe koje su unutar Gradske knjižnice odgovorne za različite aspekte poslavanja, te su slijedom toga trebale odgovarati na različita pitanja. Prva je intervjuirana osoba voditeljica službe nabave, obrade i zaštite knjižnične građe unutar Gradske knjižnice koja je najkompetentnija za pružanje informacija o nabavi elektroničke građe. Intervju je započet s pitanjem ima li Gradska knjižnica Rijeka u svom fondu elektroničke knjige te su potom ispitani razlozi za postojeće stanje unutar fonda i tendencije nabavne politike u bližoj budućnosti. (Prilog 1. Protokol za provedeni intervju s voditeljicom Službe nabave, obrade i zaštite GkRi)

Druga je intervjuirana osoba suradnik za marketing, odnose s javnošću i projekte, a u ovom je istraživanju pružio informacije o projektu uvođenja e-čitača u Narodnu čitaonicu

⁸¹ Tkalac Verčić, A. Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: kako osmisлити, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje. Zagreb, Mep d.o.o., 2010., str. 111

Gradske knjižnice Rijeka kojeg je provodio početkom 2013. godine. (Prilog 2. Protokol za provedeni intervju sa suradnikom za marketing, odnose s javnošću i projekte GkRi)

7.4.1.2. *Online anketa*

U istraživanju čitalačkih navika i stavova korisnika knjižnice, korištena je tehnika ankete. To je najčešće korištena tehnika prikupljanja podataka u društvenim istraživanjima. Po Tkalac Verčić, „anketa je prikupljanje podataka ispitivanjem uz primjenu posebnog formulara – anketnog upitnika.“⁸² Anketni upitnik se sastoji od unaprijed pripremljenih pitanja koja su složena određenim redoslijedom i na koja odgovaraju svi ispitanici, što omogućuje prikupljanje podataka od većeg broja ispitanika. Prikupljeni podaci se potom analiziraju kvantitativno.

Istraživanje je provedeno putem *online* ankete koja je do ispitanika dolazila putem društvenih mreža (konkretno, *Facebooka*). *Online* anketa je izrađena uz pomoć *Google Forms* softvera a uvjet za njeno ispunjavanje bilo je članstvo u Gradskoj knjižnici Rijeka. Poveznicu na anketu autorica rada je postavila na svoj Facebook profil te zamolila prijatelje koji su korisnici Gradske knjižnice Rijeka da je ispune te podijele dalje na svojim profilima.

Anketa je obuhvatila 12 pitanja, ovisno o tome čitaju li ispitanici elektroničke knjige ili ne (za one koji čitaju e-knjige anketa sadrži i nekoliko pitanja o čitalačkim navikama koja se odnose na e-knjige). Tijekom 14 dana koliko je anketa bila dostupna on-line, istraživanju je pristupilo 233 ispitanika.

Uzorak ovog istraživanja je prigodan, dakle ispitanici su odabrani po kriteriju dostupnosti i voljnosti da ispune anketu. Anketu je ispunilo 233 ispitanika, korisnika Gradske knjižnice koji se služe Facebookom. Ukupno članstvo knjižnice (odrasli članovi) iznosi otprilike 14000, dakle uzorak iznosi otprilike 1,66% od ukupnog broja korisnika. Uzorak nije reprezentativan u smislu da anketi nisu mogle pristupiti osobe koje se ne služe Facebookom. Može se pretpostaviti da populacija koja se ne služi internetom također neće pokazati interes ni za ostale oblike novije tehnologije, uključujući elektroničke knjige.

Prva tri pitanja u anketi odnosila su se na dob, spol i stupanj obrazovanja ispitanika a bila su potrebna su da bi se odredila demografska struktura uzorka. Potom slijedi pitanje o

⁸² Ibidem, 103

korisničkom služenju elektroničkom knjigom, te se na osnovu odgovora na to pitanje ispitanici upućuju na drugi dio ankete. Oni korisnici koji tvrde da ne čitaju elektroničke knjige odgovaraju na niz pitanja o razlozima za to kao i o spremnosti da ih u budućnosti počnu čitati. Ispitanici koji tvrde da čitaju elektroničke knjige dalje su upućeni na pitanja o svojim čitalačkim navikama. Obje skupine na kraju odgovaraju na pitanje o stupnju zainteresiranosti za potencijalnu uslugu posudbe elektroničkih knjiga unutar Gradske knjižnice Rijeka. (Prilog 3. Protokol za provedenu anketu o čitalačkim navikama i stavova korisnika GkRi)

8. Rezultati istraživanja

8.1. Rezultati nestandardiziranih intervjua s knjižničnim osobljem

Za prvi dio istraživanja autorica se za pomoć obratila voditeljici službe nabave, obrade i zaštite u Gradskoj knjižnici Rijeka, koja je izvijestila da Gradska knjižnica Rijeka ne kupuje elektroničke knjige zbog općeg hrvatskog, a i šireg problema zakonski nereguliranih uvjeta posudbe te prevelikih troškova koje bi pružanje takvog oblika usluge iziskivalo. U bibliografskoj bazi knjižničkog programa ZaKi kojeg GkR koristi nalaze se obrađene samo 3 besplatno dostupne e-knjige (Zeleni alati za održivu revoluciju, Prilozi utemeljenju informacijske znanosti i Ljubav ili sveta smrt). Gradska knjižnica Rijeka također ima digitalnu knjižnicu SveVid unutar koje se nalazi zbirka Povijesti Rijeke koja sadrži dvadesetak digitaliziranih naslova knjiga s tematikom riječke povijesti. Te digitalizirane inačice tiskanih knjiga nisu u bibliografskoj bazi obrađene kao elektroničke knjige već su na zapisu tiskanog primjerka povezane s elektroničkom verzijom.

Katalog Gradske knjižnice Rijeka svojim korisnicima, za one rezultate pretraživanja koje sadrži *Google books*, nudi poveznice i omogućuje im pregledavanje sadržaja *online*. Također nudi i poveznice za one rezultate pretraživanja čiji se cjeloviti sadržaj nalazi na Hrčku – portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske, kao i poveznice na Spalatinu, digitaliziranu zavičajnu zbirku Gradske knjižnice u Splitu te poveznice na cjelovit sadržaj Digitalizirane zagrebačke baštine čije pretraživanje obuhvaća cjelovit sadržaj digitalne reprodukcije knjiga, fotografija, partitura i audio zapisa, časopisa i rukopisa iz građe pohranjene u Gradskoj knjižnici Knjižnica grada Zagreba.

Gradska knjižnica Rijeka je početkom 2013. godine provela projekt o kojem je informacije pružio suradnik za marketing, odnose s javnošću i projekte. Kroz taj je projekt svojim korisnicima ponudila korištenje tablet računala (pet u Narodnoj čitaonici i po jedan u svakom od tri ogranka). Radi se o iPad tabletima te o tri Samsung Galaxy uređaja koji prvenstveno služe kao nadogradnja čitaonice pružanjem korisnicima onih uređaja koji su najbolji za pregledavanje medija, internet portala i sličnih sadržaja (do tada Narodna čitaonica nije imala niti jedno računalo).

Dostupni sadržaji se vode geslom besplatne dostupnosti, dakle knjižnica ne odvaja sredstva za nabavu posebnih digitalnih sadržaja. To znači da korisnici slobodno mogu krstariti internetom i koristiti aplikacije koje su instalirane na uređajima. Uglavnom je riječ o aplikacijama domaćih i stranih medija, pojedinim igrama i sličnom.

Korisnička baza u Narodnoj čitaonici su inače većinom ljudi treće životne dobi pa su jednako tako uglavnom oni i korisnici tablet računala. Korištenje je intenzivno, u svakom trenutku je barem jedan uređaj na korištenju u prostoru čitaonice, a njihovo se korištenje posebno pojačalo nakon što je omogućena i jednostavna edukacija za njihovo korištenje.

Naime, uglavnom je riječ o ljudima kojima je to prvi susret s takvom tehnologijom i internetom uopće te koji kod kuće nemaju niti osobno računalo. Ovo im se pokazuje kao korisna alternativa za njihove potrebe koje se kreću od informiranja do komunikacije.

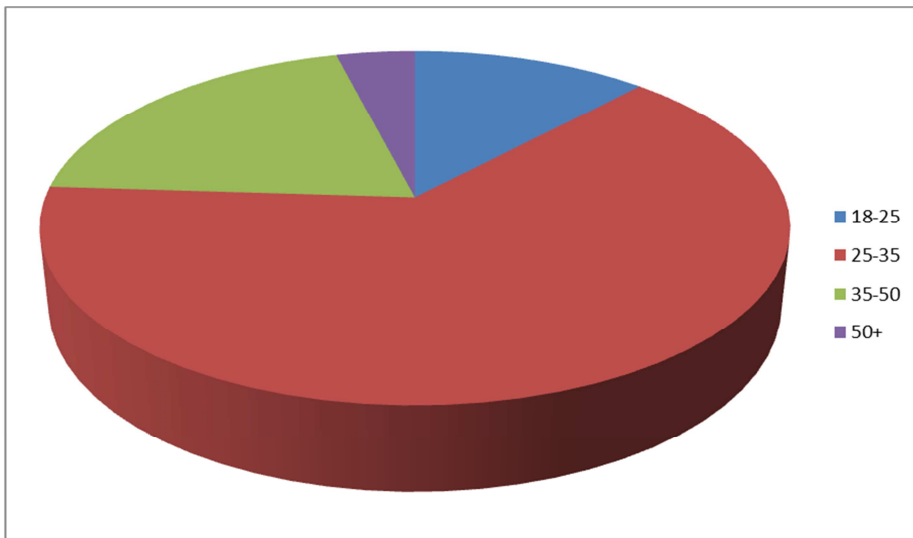
Knjižnica također na korištenje nudi i dva Kindle uređaja, ali oni su čisto demonstracijske prirode. Naime, zbog već navedene nereguliranosti domaćeg tržišta elektroničkih knjiga, manjka sadržaja kao i sredstava za posebnu nabavu, korisnici nemaju mogućnost čitanja većeg broja elektroničkih knjiga na navedenim uređajima.

8.2. Rezultati *online* ankete

Spoznaja da u Gradskoj knjižnici Rijeka ne postoji mogućnost posudbe elektroničkih knjiga odredila je način sastavljanja ankete namijenjene korisnicima. Dakle, pitanja su se odnosila uglavnom na čitalačke navike koje uključuju i odnos prema elektroničkoj knjizi i općenito upoznatost s tehnologijama koje se koriste za njihovo čitanje, te razinu zainteresiranosti za potencijalnu mogućnost njihove posudbe u njihovoj matičnoj knjižnici, Gradskoj knjižnici Rijeka.

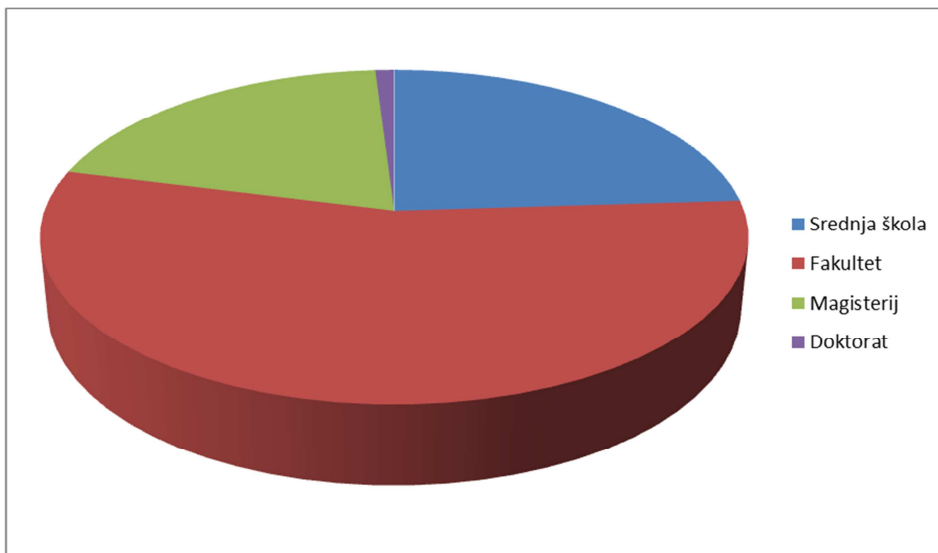
8.2.1. Dob, spol i stupanj obrazovanja ispitanika

Odgovori na pitanja koja se odnose na demografsku strukturu ispitanika otkrivaju da je anketu ispunilo 168 žena i 65 muškaraca. Što se tiče dobi, 64% ili 149 ispitanika se nalazi u dobnoj skupini između 25 i 35 godina, 20% ili 47 ispitanika između 35 i 50 godina, 12% ili 28 ispitanika između 18 i 25 godina te je 4% ili 9 ispitanika starijih od 50 godina.

Grafikon 1. Dobne skupine ispitanika

Stupanj obrazovanja varira od srednjoškolskog obrazovanja (24%) do doktorata (1%), a većina od gotovo 75% ima visokoškolsko obrazovanje.

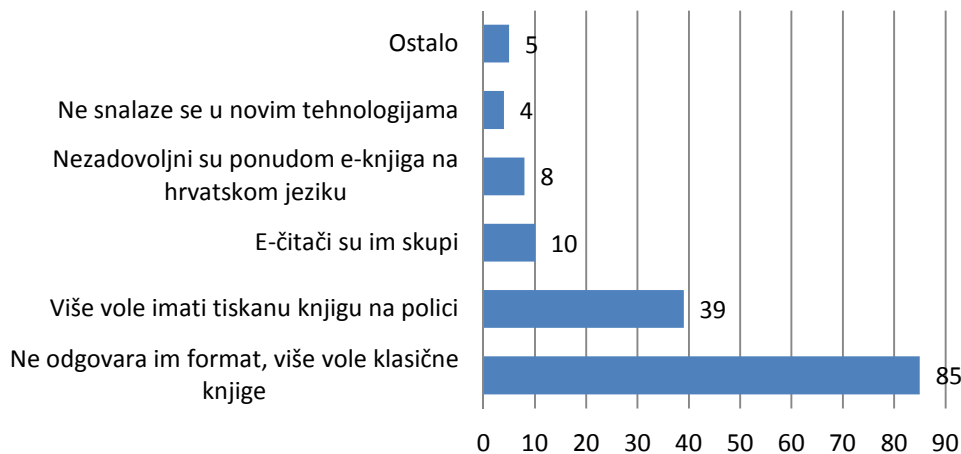
Grafikon 2. Obrazovanje ispitanika

8.2.2. Ispitanici koji ne čitaju e-knjige

Rezultati provedene ankete pokazali su da elektroničke knjige ne čita 49% ispitanika, dok ih 51% ispitanika čita.

8.2.2.1. Razlozi ne čitanja e-knjige

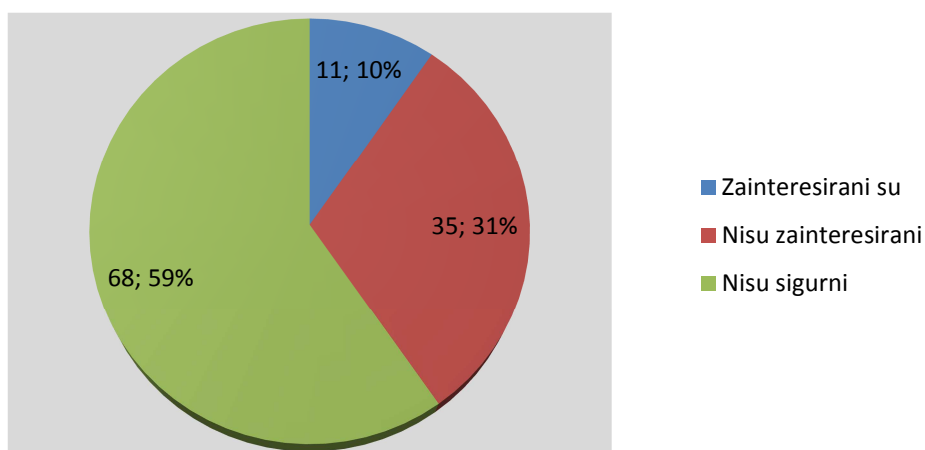
Ispitanici koju ne čitaju elektroničke knjige (njih 114 ili 49% od ukupnog broja ispitanika) od ponuđenih razloga su odabrali to što im ne odgovara taj format i više vole klasične knjige (85 ispitanika ili 74,6%), nevoljkost da kupuju elektroničke knjige jer više vole tiskanu knjigu na polici (39 ispitanika ili 34,2%), skupoću e-čitača (10 ispitanika ili 8,7%), lošu ponudu elektroničkih knjiga na hrvatskom jeziku (8 ispitanika ili 7%) i nesnalaženje u novim tehnologijama (4 ispitanika ili 3,5%). Pet ispitanika navelo je dodatne razloge koji nisu bili ponuđeni u anketi – neimanje navike, nedostatak mirisa knjige i činjenica da još nisu počeli čitati elektroničke knjige što ne znači da u budućnosti neće (3 ispitanika).

Grafikon 3. Razlozi ne čitanja e-knjiga

8.2.2.2. Zainteresiranost za posudbu e- knjige

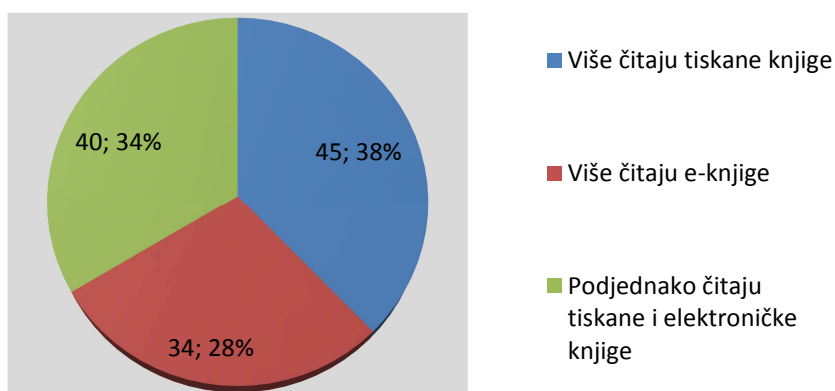
Na pitanje bi li posuđivali elektroničke knjige kada bi Gradska knjižnica Rijeka nudila tu uslugu, čak 68 ispitanika (59,6%) je izrazilo neodlučnost, 35 ispitanika (30,7%) nije zainteresirano za tu uslugu a 11 ispitanika (9,7%) jest.

Grafikon 4. Zainteresiranost ispitanika koji ne čitaju e-knjige za posudbu u GkRi

8.2.3. Ispitanici koji čitaju e-knjige

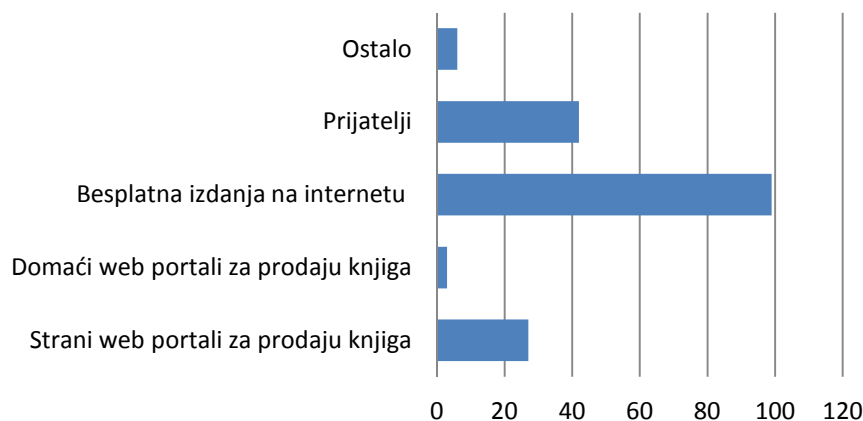
Od 119 ispitanika koji čitaju elektroničke knjige njih 45 (37,8%) ipak još uvijek više čitaju knjige u tiskanom obliku, za 39 ispitanika (32,8%) je taj odnos podjednak, a 35 ispitanika (29,4%) više čita knjige u elektroničkom obliku.

Grafikon 5. Čitalačke navike korisnika koji čitaju e-knjige

8.2.3.1. Kanali kojima ispitanici nabavljaju e-knjige

Za korisnike elektroničkih knjiga posebno je važna dostupnost naslova i kanali kojima do određenih naslova mogu doći. Najveći broj korisnika i dalje se služi besplatnim izvorima na webu (86,8%), 36,8% korisnika knjige preuzima od prijatelja, 23,6% kupuje na stranim portalima, a tek 2,6 ispitanika kupuje e-knjige na domaćim portalima.⁸³

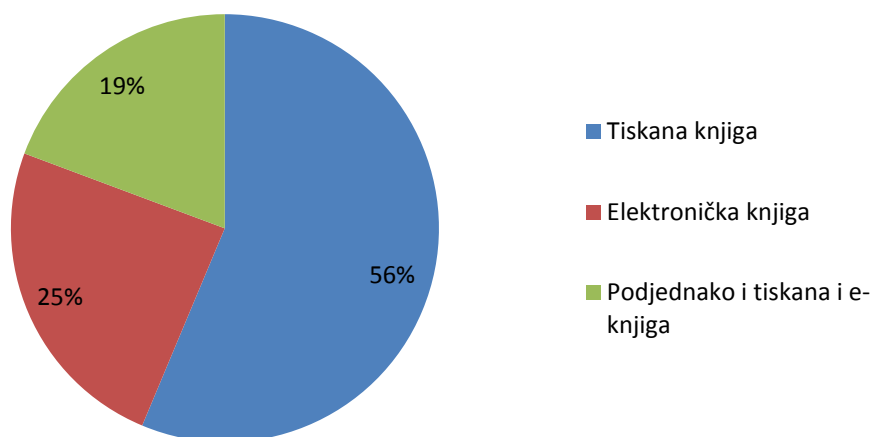
Grafikon 6. Kanali nabave e-knjiga

8.2.3.2. Preferencije ispitanika prema tiskanoj i e-knjizi

Kada za isti naslov mogu birati između tiskane i elektroničke knjige, knjigu u tiskanom izdanju i dalje radije bira 67 ispitanika (56%), njih 30 (25%) radije bira elektroničku knjigu a ostalih 22 ispitanika (19%) je svejedno. Razlog tom velikom broju korisnika koji naginju tiskanoj knjizi možda možemo, između ostalog, naći i u tome što većina anketiranih korisnika za čitanje elektroničkih knjiga koristi računalo, što zaista uvelike kvari doživljaj čitanja (od 41 korisnika koji za čitanje koriste e-čitač samo 8 (19,5%) je izjavilo da preferiraju tiskanu knjigu). Od 114 ispitanika koji čitaju elektroničke knjige samo 39 se služi e-čitačima (34,2%).

⁸³

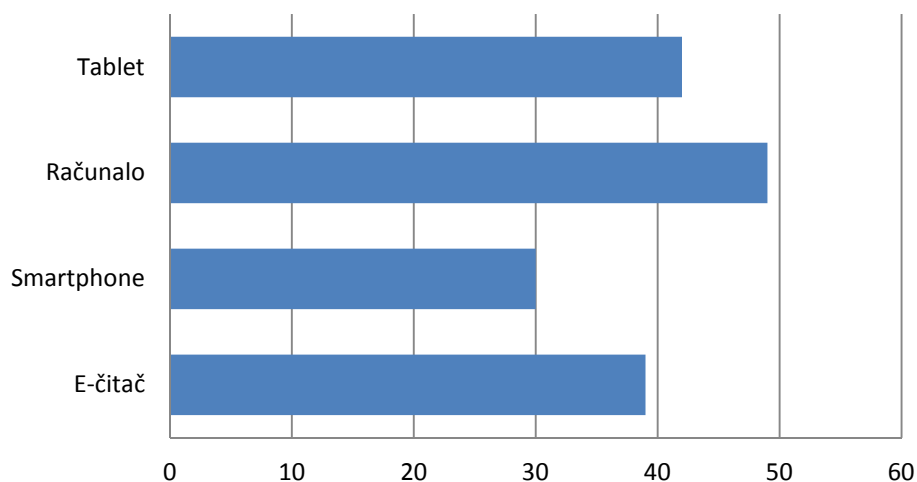
Ukupan iznos premašuje 100% jer su ispitanici mogli izabrati više od jednog odgovora

Grafikon 7. Preferencije ispitanika prema tiskanoj i e-knjizi

8.2.3.3. Uređaji kojima se ispitanici služe prilikom čitanja e-knjiga

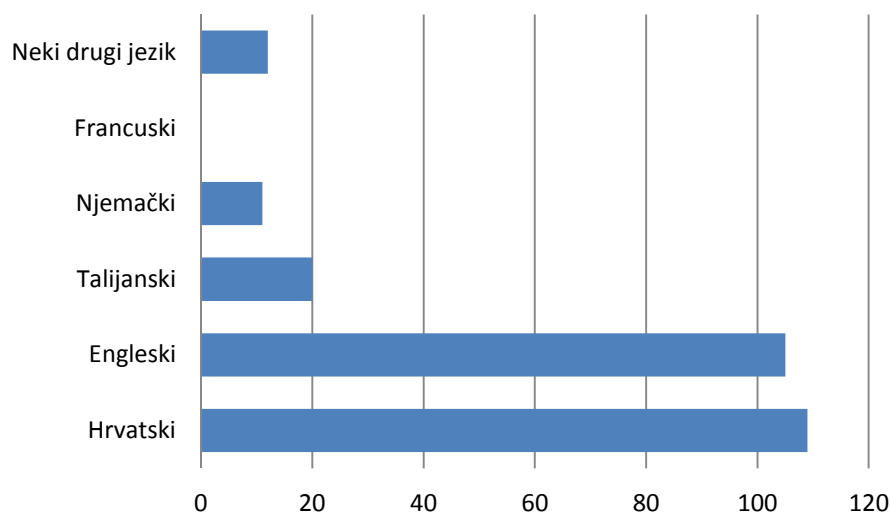
Ispitanici koji čitaju elektroničke knjige pritom se služe različitim uređajima. Prilikom odgovaranja na pitanje o uređajima kojima se služe, ispitanici su mogli označiti više od jednog odgovora. Računalom se služi 49 ispitanika (41%), tabletom 42 (35%), e-čitačima 39 (33%) a pametnim telefonima (smartphone) 30 ispitanika (25%).

Grafikon 8. Uređaji za čitanje e-knjiga

8.2.3.4. Jezici na kojima ispitanici čitaju e-knjige

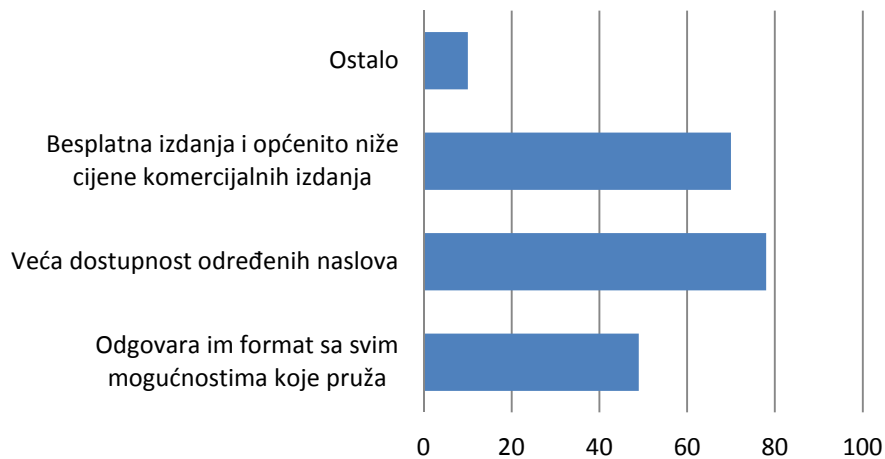
Od 119 ispitanika koji čitaju elektroničke knjige, njih čak 105 čita na engleskom jeziku (88,2 %), 20 (16,8%) na talijanskom i 11 (9,2%) na njemačkom.

.Grafikon 9. Jezici kojima se služe ispitanici

8.2.3.5. Razlozi za korištenje e-knjiga

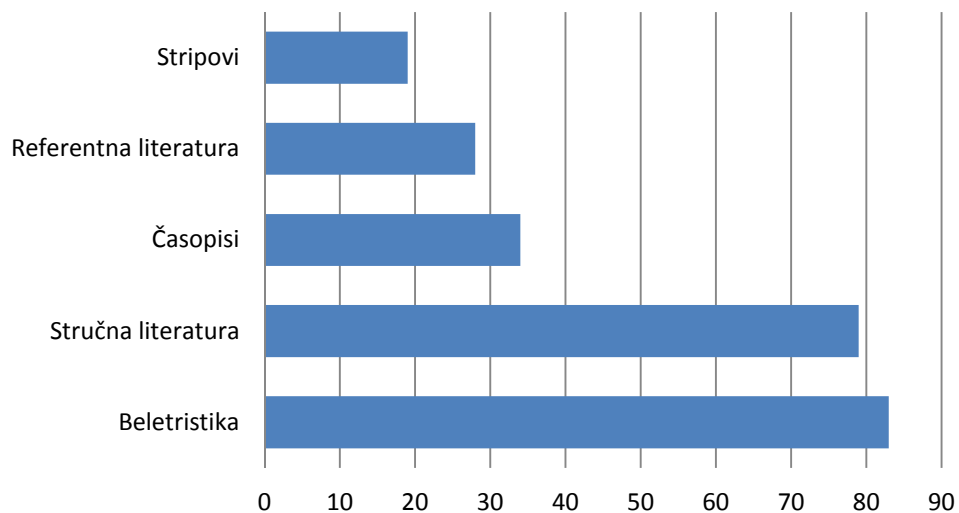
Ispitanici koji čitaju elektroničke knjige u anketi su se izjašnjavali i o razlozima koji ih navode na korištenje tog formata. Na to su pitanje također mogli označiti više od jednog odgovora. Većini je razlog, između ostalog, dostupnost određenih naslova (78 ispitanika ili 65,5%). Sljedeći najvažniji razlog jest činjenica da se mnoge knjige na internetu mogu skinuti besplatno dok su komercijalna izdanja elektroničkih knjiga uglavnom jeftinija od tiskanih izdanja (70 ispitanika ili 58,8%) a 49 (41%) ispitanika odgovara sam format i mogućnosti koje im on pruža.

Grafikon 10. Razlozi za čitanje e-knjiga

8.2.3.6. Vrste literature u e-obliku

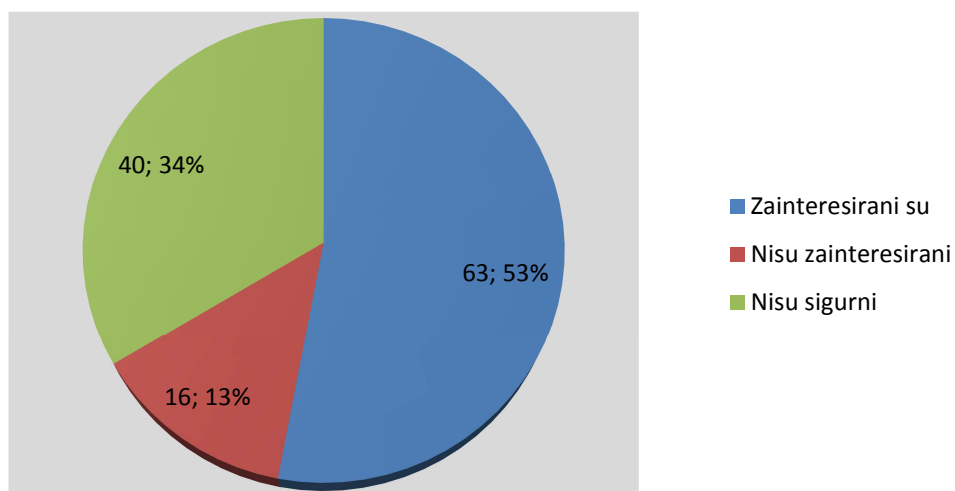
Kada je u pitanju vrsta literature koju ispitanici čitaju u elektroničkom obliku, na prvom su mjestu beletristika (83 ispitanika ili 69,7%) i stručna literatura (79 ispitanika ili 66,4%) a potom slijede časopisi (34 ispitanika ili 28,6%), referentna literatura (28 ispitanika ili 23,5%) te stripovi (19 ispitanika ili 15,9%).

Grafikon 11. Vrste literature u e-obliku

8.2.3.7. Zainteresiranost za posudbu e-knjiga

Na pitanje bi li posuđivali elektroničke knjige kada bi ih Gradska knjižnica Rijeka imala u svom fondu, 63 je ispitanika odgovorilo pozitivno (52,9%), 16 negativno (13,4%), a čak 40 ih je neodlučno (33,6%).

Grafikon 12. Zainteresiranost za posudbu e-knjiga

9. Rasprava

Istraživanje provedeno među zaposlenicima Gradske knjižnice Rijeka pokazalo je da situacija s elektroničkom knjigom u fondu Gradske knjižnice Rijeka odgovara stanju u većini hrvatskih narodnih knjižnica – elektroničkih knjiga tamo zapravo i nema. Razlozi zašto je tome tako odgovaraju onome što je već razloženo u teorijskom dijelu ovoga rada, dakle, zbog zakonski nereguliranog pitanja knjižnične posudbe elektroničkih knjiga i u skladu s tim, njihove previsoke cijene na tržištu, kao i realno nedovoljan interes korisnika za takvu vrstu usluge s obzirom na troškove koji bi iz toga proizlazili. Posudba elektroničkih knjiga za sada uopće ne postoji, a korisnicima se nude poveznice na neke besplatne *online* sadržaje unutar zavičajnih zbirki i besplatnih znanstvenih publikacija. Kao propust može se navesti nedostatak poveznice na elektire.skole.hr kao vrlo koristan izvor lektirnih naslova za školarce koji često ostaju bez potrebnih im naslova zbog nedovoljnog broja tiskanih izdanja dostupnih u knjižnici.

Na samom početku rasprave o rezultatima provedenog istraživanja o čitalačkim navikama i stavovima o elektroničkim knjigama korisnika Gradske knjižnice Rijeka važno je napomenuti da uzorak od 233 ispitanika u ovome slučaju nije reprezentativan, s obzirom na način prikupljanja i populaciju kojoj je anketa bila dostupna kao i na broj ispitanika u odnosu na ukupan broj korisnika Gradske knjižnice Rijeka, dakle relativno mlađoj, informatički pismenoj populaciji za koju postoji veća vjerojatnost da će biti zainteresirana za nove tehnologije. Dakle, raspon godina u kojem prevladava mlađa populacija može se objasniti pretpostavkom da se mlađa populacija više služi društvenim mrežama te je stoga imala pristup anketi. Također, stupanj obrazovanja koji u ovom uzorku ima čak 75% visoko obrazovanih ispitanika može se promatrati u svjetlu veće vjerojatnosti služenja informatičkom tehnologijom kod visoko obrazovane populacije.

Analizom rezultata ankete utvrđeno je da elektroničke knjige čita čak 51% ispitanika. Iz gore navedenih razloga možemo pretpostaviti da bi taj postotak vjerojatno bio manji unutar ukupne populacije koja se služi uslugama Gradske knjižnice Rijeka.

Što se tiče razloga zbog kojih korisnici ne čitaju elektroničke knjige, iznenađujuće mali broj ispitanika navodi skupoću uređaja. Za najveći broj korisnika osnovni je razlog naviknutost na klasičnu, tiskanu knjigu i načine njena korištenja te nedostatak interesa za

korištenjem elektroničkog formata a samim time ni za e-čitače, bez obzira koliko bila njihova cijena. Drugi važan faktor odnosi se na kupovinu knjiga – većina korisnika još uvijek prilikom izdvajanja novca na knjigu, tu knjigu želi moći držati u ruci i staviti na policu, a ne dobiti računalnu datoteku koja je za njih previše nematerijalna i neopipljiva. To je općenito problem prilikom kupnje i prodaje svih vrsta digitalnih sadržaja koji se ne nalaze na fizičkom mediju, što je mnogima još uvijek previše neopipljivo te krajnji korisnici smatraju da za njih ne bi trebali izdvajati novac.

Nesnalaženje u novim tehnologijama je prepreka za manji broj korisnika za koje možemo pretpostaviti da bi, u slučaju da imaju priliku educirati se i naučiti se služiti knjigama u elektroničkom formatu i odgovarajućim softverom i hardverom, možda i počeli čitati elektroničke knjige, što je nekoliko ispitanika i navelo u samoj anketi – nisu još probali što ne znači da neće.

Na upit o zainteresiranosti za mogućnost posudbe elektroničkih knjiga u Gradskoj knjižnici Rijeka, većina ispitanika nema stav o tome, a 11 ispitanika je izjavilo da bi se služili tom uslugom kada bi im bila dostupna. Iz toga možemo zaključiti da mnogi korisnici ne čitaju elektroničke knjige iz jednostavnog razloga što se s njima još nisu susreli, a ne zato jer su koristili oba formata te zaključili da im tiskani ipak više odgovara.

Ispitanici koji se služe elektroničkim knjigama su taj format u velikoj mjeri prigrlili, većina ispitanika se elektroničkim formatom služi podjednako koliko i tiskanim ili čak i više. Razloge za to možemo pronaći u njihovim odgovorima na pitanje zašto čitaju elektroničke knjige, a to je prvenstveno mogućnost skidanja besplatnih izdanja s interneta (pojedina se besplatna izdanja mogu pronaći posve legalno, a zasada se još uvijek mogu skinuti i „piratska“ izdanja komercijalnih knjiga s obzirom da još uvijek ne postoji adekvatna zaštita kojom bi se to spriječilo), kao i niža cijena komercijalnih elektroničkih izdanja u odnosu na tiskanu knjigu. Također, ne smijemo zanemariti lakšu dostupnost i brzinu kojom dolazimo do elektroničkih knjiga – ne moramo niti ustati s kauča da bismo knjigu besplatno skinuli ili kupili preko neke od *online* knjižara.

10. Zaključak

Elektronička knjiga, kada se u obzir uzme brzina kojom se u današnje vrijeme odvijaju tehnološke promjene i inovacije, više nije nova pojava. Ipak, mnogima je i dalje nepoznanica, čak i kada se radi o strastvenim čitačima i „gutačima“ knjiga. Odgovor na pitanje zašto je to tako nije niti kratak, niti jednostavan.

Osim očitih razloga kao što je, na primjer, nesnalaženje u novim tehnologijama pripadnika starijih generacija, čini se da najveći problem leži u zakonskim odredbama mnogih zemalja, uključujući i Europsku uniju, koji elektroničku knjigu ne prepoznaju kao knjigu, već u njoj vide uslugu, koja se, u skladu s time, i oporezuje kao usluga. Takav način oporezivanja ne omogućuje izdavačima spuštanje cijene elektroničke knjige na razinu koja bi većem broju potencijalnih kupaca opravdala kupnju knjige koju ne mogu držati u rukama i staviti na policu. Nezanemariv je i problem uređaja na kojima se elektroničke knjige čitaju; e-čitači su i dalje velikom broju ljudi preskupi, a čitanje na računalima i pametnim telefonima mnogi smatraju zamarajućim i nepraktičnim. Elektronička knjiga ima mnoštvo karakteristika koje je u današnjem digitalno orijentiranom okruženju čine iznimno privlačnim formatom. Prenosivost, kompaktnost, ekonomičnost, pretraživost – sve su to naizgled poželjne osobine za mladog čitatelja uronjenog u digitalni svijet. Ipak, čini se da čak i mladi čitatelji, koji ne poznaju svijet bez računala, i dalje često preferiraju tiskane materijale, što je dobra vijest za tradicionalnu knjigu.

U Hrvatskoj je elektronička knjiga imala kratak uzlet kada se činilo da je tržište u ekspanziji, izdavači su pokazali spremnost na razvitak nove niše u digitalnom formatu, prodaja je pomalo rasla, no ipak nedovoljno te su dvije najveće platforme za prodaju e-knjiga ugašene. S obzirom na takvu ne baš svijetlu situaciju u elektroničkom izdavaštvu, ne treba čuditi što e-knjiga nije zaživjela u knjižnicama. E-knjiga se odbija ponašati kao knjiga i po pitanju autorskih prava te ih izdavači knjižnicama često uopće ne nude ili ih nude pod nepovoljnim uvjetima. Čini se da je elektronička knjiga u Hrvatskoj još uvijek neisplativ posao za sve sudionike.

Istraživanje provedeno na lokalnoj razini, unutar Gradske knjižnice Rijeka, dalo je rezultate koji su u skladu s općom slikom. U knjižnici korisnici za sada mogu pronaći samo poveznice za neka besplatna izdanja na webu, a mogućnost posudbe komercijalnih izdanja e-

knjiga uopće ne postoji. Ta bi usluga za knjižnicu, kako sada stvari stoje, predstavljala preveliki financijski trošak, kao i logistički problem za službu nabave, koji trenutno nije opravdan s obzirom na nedovoljan interes korisnika za tu uslugu. Veliki broj korisnika još nije u dovoljnoj mjeri „uronjen“ u digitalni svijet da bi im elektronička knjiga predstavljala išta osim maglovite slike o tome što bi ona uopće mogla biti, dok mlađe generacije, koje se dobro snalaze u novim tehnologijama i dovoljno dobro se služe engleskim jezikom, znaju kako doći do sadržaja koji ih zanimaju i bez posredovanja knjižnice.

Čini se da je položaj elektroničke knjige vrlo neizvjestan, posebno ako se orijentiramo na Hrvatsku i elektronička izdanja na hrvatskom jeziku koja čine iznimno malo tržište. Najveći utjecaj svakako će imati stav koji o elektroničkoj knjizi zauzmu nadležne institucije unutar Europske unije, koje još uvijek nisu spremne elektroničkoj knjizi priznati jednak status kao tiskanoj. Hoće li se to u doglednoj budućnosti promijeniti, pokazati će vrijeme. Do tada, na knjižnicama je da svoje korisnike educiraju i olakšaju im pristup publikacijama koje su dostupne besplatno.

11. Literatura

1. Amazon. URL: <https://www.amazon.com/> (11.06.2016.)
2. Axiell. URL: <http://www.axiell.com/> (10.06.2016.)
3. Bartolčić, N. *Budućnost knjige je i budućnost Europe*. Moderna vremena. 18.09.2013. URL: www.mvinfo.hr/clanak/buducnost-knjige-je-i-buducnost-europe (14.02.2016.)
4. Bartolčić, N. *E-knjiga u Hrvatskoj iliti kako trčati s utegom od 25 kila*. Moderna vremena. 13.08.2013. URL: <http://www.mvinfo.hr/clanak/e-knjiga-u-hrvatskoj-iliti-kako-trcati-s-utegom-od-25-kila> (14.02.2016.)
5. Bartolčić, N. *Koegzistencija e-knjige i tiskane knjige - na duži ili kraći rok?* Moderna vremena. 13.10.2013. URL: <http://www.mvinfo.hr/clanak/koegzistencija-e-knjige-i-tiskane-knjige-na-duzi-ili-kraci-rok> (14.02.2014.)
6. Bartolčić, N. *Projekt Biblos – slovenska e-knjiznica & knjižara*. Moderna vremena. 05.11.2013. URL: www.mvinfo.hr/clanak/projekt-biblos-slovenska-e-knjiznica-knjizara (14.02.2016.)
7. Bartolčić, N. Marin Maletić: *E-knjiga dio je rješenja, a ne dio problema u knjižnoj branši*. Moderna vremena. 06.02.2014. URL: <http://www.mvinfo.hr/clanak/marin-maletic-e-knjiga-dio-je-rjesenja-a-ne-dio-problema-u-knjiznoj-bransi> (14.02.2016.)
8. Bennett, L; Landoni, M. *E-books in academic libraries*. Electronic Library v. 23, 1 (2005), str. 9-16. URL: <http://pure.strath.ac.uk/portal/files/158704/strathprints002744.pdf> (14.05.2016.)
9. Bottger, K.P. *E-books: access to e-books, opportunities and limits – the challenge for libraries*. Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 1/2(2013), str. 71-77.
10. Breeding, M. *Axiell and Publit Launch Atingo for E-book Lending*. Smart Libraries newsletter. Vol 33, No 10 (2013) URL: http://journals.ala.org/sln/issue/viewIssue/33_10/38 (07.04.2015.)
11. Doctorow, C. *E-books: durability is a feature, not a bug*. The Guardian. 2011. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2011/mar/08/ebooks-harpercollins-26-times> (16.02.2016.)
12. Eder, H. *Swedes Think Different: A New Model for E-lending*. 2012. URL: <http://theliteraryplatform.com/2012/12/swedes-think-different-a-new-model-for-e-lending/> (27.03.2015.)

13. Eder, H. *The Swedish Model: Or How We Learned to Stop Worrying and Love Ebook Lending*. 19.08.2013. URL:
<http://theliteraryplatform.com/2013/08/the-swedish-model-or-how-we-learned-to-stop-worrying-and-love-ebook-lending/> (07.04.2015.)
14. Eknjiga.hr URL: <http://www.eknjiga.hr/> (10.06.2016.)
15. *Eknjiga.hr - nova e-knjižara koja nudi preko 1000 naslova*. Moderna vremena. 27.04.2016. URL: <http://www.mvinfo.hr/clanak/eknjiga-hr-nova-e-knjizara-koja-nudi-preko-1000-naslova> (10.06.2016.)
16. *E-knjige šangajske knjižnice*. Službene stranice grada Zagreba. URL:
<http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=55869#> (30.01.2016.)
17. Encyclopaedia Britannica. URL: <http://www.britannica.com/> (11.06.2016.)
18. *Europske knjižnice i izazovi e-nakladništva*. EBLIDA URL:
<http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/file/EBLIDA%20-%20Europske%20knjiznice%20i%20izazovi%20e-nakladnistva%20-%20HKD%20web.pdf> (25.01.2016)
19. Fenton, H. *BYU Finds Students Prefer Printed Course Materials*. 08.07.2014. URL:
<http://digitalprinting.blogs.xerox.com/2014/07/08/byu-finds-students-prefer-printed-course-materials/#.VqftNvkrLIW> (26.01.2016.)
20. Horvat, A.; Živković, D. *Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2012.
21. IFLA. *Key Issues for e-Resource Collection Development: A Guide for Libraries*. 2012. URL: http://www.ifla.org/files/assets/acquisition-collection-development/publications/IFLA_ELECTRONIC_RESOURCE_GUIDE_DRAFT%20FOR%20COMMENT.pdf (16.02.2016.)
22. IFLA Licensing principles. 2001. <http://www.ifla.org/publications/ifla-licensing-principles-2001> (16.06.2014.)
23. Ivezić, B. *HT gasi Planet9, propao dobavljač*. Poslovni dnevnik, 18.06.2015. URL:
<http://www.poslovni.hr/tehnologija/ht-gasi-planet9-propao-dobavljac-297728> (28.04.2016.)
24. Lončar, M. *Elektronička knjiga i elektronički čitač kao nova usluga: iskustva i perspektive*. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 3(2013), str.101-126.
25. Long, S.A. *The case for e-books: an introduction*. New Library World, Vol. 104 Iss 1/2 (2003) str. 29-32.

26. O projektu e-lektire. Elektire.skole.hr. URL:<http://lektire.skole.hr/stranica/o-projektu-elektire> (28.04.2016.)
27. Pažur, I. *Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj*. Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 1/2(2013)
28. Petr Balog, K. *Izazovi organizacije, korištenja i vrednovanja elektroničkih knjiga u knjižničnim zbirkama*. Knjiga i književnost na novim medijima. Zbornik radova. Split: Gradska knjižnica Marka Marulića, 2011.
29. Petr Balog, K. *Nabava elektroničkih knjiga u knjižnicama: s posebnim naglaskom na upravljanje vlasničkim pravima*. Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 1/2(2013), str. 79-106.
30. *Project Gutenberg*. <https://www.gutenberg.org/> (14.06.2016.)
31. *The Right to E-read*. EBLIDA Position Paper. 2014. URL: http://www.eblida.org/News/2014/EBLIDA_E-read_position-paper.pdf (25.03.2016.)
32. *Pravo na e-čitanje – kampanja za e-knjige u knjižnicama*. Goethe Institut. URL: <http://www.goethe.de/ins/hr/hr/zag/kul/mag/dbz/12084378.html> (07.02.2016.)
33. *Prve e-knjige u rukama korisnika*. Gradska knjižnica Zadar. 09.02.2013. URL: www.gkzd.hr/?q=hr/node/4561 (31.01.2016.)
34. Publit. URL: <http://publit.com/> (10.06.2016.)
35. Random house. <http://www.randomhousebooks.com/> (14.06.2016.)
36. Shelburne, W.A. *E-book usage in an academic library: User attitudes and behaviors*. Library Collections, Acquisitions, & Technical Services 33 (2009) Str. 59-72. URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1464905509000311> (24.05.2016.)
37. Stanley-Smith, J. *Goods vs. services : ECJ rules against France and Luxembourg in e-books dispute*. International Tax Review. 06.03.2015. URL: <http://www.internationaltaxreview.com/Article/3433726/Goods-vs-services-ECJ-rules-against-France-and-Luxembourg-in-e-books-dispute.html> (14.02.2016.)
38. Sviben, Z. *E-knjiga u knjižnicama*. Hrvatsko knjižničarsko društvo, broj 54, listopad 2011.
39. Tan, T. *College Students Still Prefer Print Textbooks*. Publishers Weekly. 08.07.2014. URL: <http://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/digital/content-and-e-books/article/63225-college-students-prefer-a-mix-of-print-and-digital-textbooks.html> (26.01.2016.)

40. Tenopir, C. *Use and Users of Electronic Librara Resources: An Overview and Analysis of Recent Research Studies*. Council on Library and Information Resources Washington, D.C. 2003
URL: <https://www.clir.org/pubs/reports/pub120/pub120.pdf> (26.05.2016.)
41. Tkalac Verčić, A. *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje*. Zagreb: Mep d.o.o., 2010.
42. The University of Oxford Text Archive. <https://ota.ox.ac.uk/> (14.06.2016.)
43. Vassiliou, M., Rowley, J. *Progressing the definition of “e-book”* Library Hi Tech, Vol. 26 Iss: 3 (2008) str. 355 – 368.
44. Vitas, Z. *E-knjiga procvala bi i u nas da su čitači jeftiniji i porez isti kao na knjige*. Večernji list, 05.02.2014.
URL: http://www.vecernji.hr/techno/e-knjiga-procvala-bi-i-u-nas-da-su-citaci-jeftiniji-i-porez-isti-kao-na-knjige-919333?gclid=CInK0o-0_8MCFWIUwwodqEcAIw
(30.01.2016.)
45. *What is open source?* URL: <https://opensource.com/resources/what-open-source>
(10.06.2016.)
46. *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*. Zagreb, 2011. URL:
<http://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima>
(11.06.2016.)
47. Živković, D. *Elektronička knjiga*. Zagreb: Multigraf, 2001.

12. Prilozi

12.1. Prilog 1. Protokol za provedeni nestandardizirani intervju s voditeljicom Službe nabave, obrade i zaštite GkRi

Kupuje li Gradska knjižnica Rijeka elektroničke knjige?

Koji su razlozi tome što GkRi ne kupuje elektroničke knjige?

Ima li GkRi u svojem fondu elektroničke knjige nabavljene na neki drugi način, ako da koliko?

12.2. Prilog 2. Protokol za provedeni nestandardizirani intervju sa suradnikom za marketing, odnose s javnošću i projekte GkRi

Možete li ukratko opisati projekt uvođenja tableta u Narodnu čitaonicu Gradske knjižnice Rijeka?

Kakvi su sadržaji dostupni na tabletima?

Kakav je profil korisnika?

Koliko je intenzivna upotreba tableta od strane korisnika?

12.3. Prilog 3. Protokol za provedenu online anketu

1. Spol

- Muško
- Žensko

2. Dob

- 18-25

- 26-35
- 36-50
- 50+

3. Stupanj obrazovanja

- Srednja škola
- Fakultet
- Magisterij
- Doktorat

4. Čitate li e-knjige?

- Da (nastavak na 7. pitanje)
- Ne (nastavak na 5. pitanje)

5. E-knjige ne čitam zato jer:

- Ne odgovara mi taj format – više volim klasične, tiskane knjige
- E-čitači su skupi
- Ne snalazim se u novim tehnologijama
- Izbor knjiga na hrvatskom jeziku je loš
- Ne želim kupovati e-knjige, više volim imati klasičnu knjigu na polici
- Neki drugi razlog (navesti koji)

6. Kad bi Gradska knjižnica Rijeka u svom fondu imala e-knjige:

- Posuđivao/la bih ih
- Ne bih ih posuđivao/la
- Nisam siguran/sigurna

(Kraj ankete za ispitanike koji su na 4. pitanje odgovorili „Ne“.)

7. Više čitam:

- Knjige u tiskanom izdanju
- Elektroničke knjige
- Podjednako i tiskane i elektroničke knjige

8. Na kakvom uređaju čitate e-knjige:

- E-čitač
- Smartphone
- Računalo
- Tablet

9. Kako nabavljate e-knjige?

- Kupujem na stranim portalima
- Kupujem na domaćim portalima
- Skidam besplatna izdanja s interneta
- Preuzimam od prijatelja
- Neki drugi način (koji?)

10. E-knjige čitam zato jer:

- Odgovaraju mi format i mogućnosti koje pruža
- Lakše dolazim do nekih naslova
- Jeftinije su a neke i besplatne
- Neki drugi razlog (koji?)

11. U elektroničkom obliku čitam:

- Beletristiku
- Stručnu literaturu
- Stripove
- Časopise
- Referentnu literaturu (rječnici, enciklopedije, leksikoni...)
- Nešto drugo (što?)

12. Kada za isti naslov mogu birati između e-knjige i tiskanog izdanja, biram:

- E-knjigu
- Tiskanu knjigu
- Svejedno mi je

13. Na kojim jezicima čitate:

- Hrvatski
- Engleski
- Talijanski
- Njemački
- Francuski
- Neki drugi jezik

14. Kad bi Gradska knjižnica Rijeka u svom fondu imala e-knjige:

- Posuđivao/la bih ih
- Ne bih ih posuđivao/la
- Nisam siguran/sigurnna